

Mesnevî-i Şerîf'teki Şâirin Kıssası'nın Patronaj Açısından Okunması*

Reading "the Story of the Poet" in Mathnawî in Terms of Patronage

Derya KILIÇKAYA**

Öz

Bu yazıda, Mevlânâ Muhammed Celâleddin Rûmî'nin (ö. 672/1273) yaklaşık yirmi beş bin yedi yüz be-yitten oluşan *Mesnevî-i Şerîf*'inin dördüncü cildinde yer alan bir kıssa (Bu kıssa konusu itibarıyla Şâirin Kıssası olarak adlandırılacaktır), patronaj açısından ele alınacaktır. Kıssanın patronaj bakımından okunup değerlendirilmesi sırasında ise *Mesnevî-i Şerîf*'in tamamını şerh eden Ahmed Avni Konuk'un (1868-1938) eserinden istifade edilecektir. Şâirin Kıssası'nda karşımıza çıkan şâir, dünyaya dair ümidini yüksek tutan bir kimsedir. Ümit, yüksek tutulduğu için de üzüntü ve keder beraberinde gelir. Hâlbuki Allah, karşılıksız ihsan edendir. Ümitleri, dünya metâi ile sınırlandırmak ise Allah'ın rızasına uygun değildir. Patrimonyal hükümdarın ve saray yaşamının arzularına uymak, hep bir beklenti içinde olmak, şâire zarar verebilir. Şâirlerin bazılarının dünyevi bir arzuya ulaşmak, daha iyi makamlar elde etmek gibi sâiklerle yanıp tutuştu-ğu ve bu uğurda gayret sarf ettiği edebiyat tarihinin bilinen hakikatlerindendir. Ancak arzulanlar gerçekleşmediğinde beraberinde üzüntü gelir. Bu yazıda, Hazret-i Mevlânâ'nın Şâirin Kıssası olarak adlandırılan hikâyesinin hem patronaj açısından hem de tasavvufi açıdan ne söylediğine yoğunlaşılacaktır. Bu odaklanma sırasında geliştirilen önerme ise şu şekildedir: "Arzularımız ile gerçekleşecekler arasında her zaman çelişki olur. Bu çelişki, bizim hanemize üzüntü olarak geri döner. Arzularını gemleyemeyen şâir, patronunu suçlamaya ve mutsuz olmaya mahkûmdur." Kıssa okunduğunda, Hakk'ın değil de insanın ihsanına takılıp

* Bu makaleyi, 11 Nisan 2020'de 22 yaşında koronadan kaybettiğim İTÜ Uçak Mühendisliği son sınıf öğrencisi kardeşim Emircan Kılıçkaya'ya ithaf ediyorum.

** ORCID: 0000-0000-XXXX-0000, Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü, E-posta: derya.kilickaya@kocaeli.edu.tr.

Geliş Tarihi: 27.05.2023

Kabul Tarihi: 20.10.2023

Yayın Tarihi: 30.11.2023

Atıf Bilgisi: Derya Kılıçkaya, "Mesnevî-i Şerîf'teki Şâirin Kıssası'nın Patronaj Açısından Okunması", *Tasavvuf Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 2, 2 (2023): ss.XX-XX

 Bu makale uluslararası CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

kalan ve onu gözeten şâirin, eninde sonunda üzüldüğü görülecektir.

Anahtar Kelimeler: *Mesnevî-i Şerîf*, kıssa, şâir, patron, patronaj

Abstract

In this article, a parable (which will be called as the *Poet’s Parable* from now on due to its subject) in the fourth volume of Mawlânâ Muhammad Jalâl al-dîn Rûmî’s (d. 672/1273) *Mathnawî*, which consists of approximately twenty-five thousand seven hundred couplets will be discussed in terms of patronage. While reading and evaluating the story in terms of patronage, the commentary of Ahmed Avni Konuk (1868-1938), who annotated the entire *Mathnawî* will be used. The poet we encounter in the *Poet’s Parable* is a person who keeps his hopes for the world high, and therefore he faces with sadness and grief. However, Allah is the one who bestows freely. Narrowing hope down to worldly goods is not in accordance with Allah’s consent. Complying with the desires of not only the patrimonial ruler and but also the royal court and always being in expectation can harm the poet. It is a known fact that some poets yearn to achieve a worldly desire, such as obtaining better positions and make efforts to achieve this goal. When the desires do not come true, sadness will follow it. In this article, we will try to examine “the Story of the Poet” both in terms of patronage and Sufism. The proposition arisen during this study is as follows: “There is always a contradiction between our desires and the reality. This contradiction usually ends up with sadness. The one (“the poet” in this case) who cannot control his/her desires is doomed to blame his/her superior (“the vizier” according to the story) and be unhappy.” When the story is read, it will be seen that as long as the poet is willing to wait for blessings from man instead of God, he eventually will become disappointed.

Keywords: *Mathnawî*, parable, poet, patron, patronage

Giriş

Mesnevî-i Şerîf’teki *Şâirin Kıssası*, adından da anlaşılacağı üzere bir şâirin hikâyesidir. Bu hikâye, bir şâhin, şâire ihsan vermesinden ve Ebu’l-Hasan adlı vezirin bu ihsanı daha da çoğaltmasından bahseder. Padişahın, şâire yaptığı ihsanı/bağışı anlatan bu kıssada, şâirin hükümdara kaside sunması söz konusudur. O, hükümdara kasideyi ilk sunuşunda, yanındaki Hasan isimli vezir sayesinde umduğundan daha fazla altın alırken bir sonraki gelişinde ise vezirin değişmesi yüzünden çok az altına layık görülür. İşin ilginç tarafı ise yeni vezirin de adının Hasan olmasıdır. Esasında ismi hak edip etmemekle ilgili bir hikâye olan *Şâirin Kıssası*’nda, temel olarak “Bir kişinin isminin Hasan (iyi) olması, huyunun da iyi olacağı anlamına gelmez” görüşü vurgulanmaya çalışılır.

Allah Teâlâ’nın, methi sevdiği bilinmektedir. Allah’ın isim ve sıfatları insanda tecelli ettiği için, insan da methedilmeyi se-

ver. Allah’ın sıfatlarından böyle bir sıfatın kendisinde zuhur etmesi neticesinde insan, methedilme hevesiyle dolabilir. Hâsılı metheden hoşlanmak, insanın fıtratında vardır. Allah, insanın ahlâkını kendi sıfatları üzerine yarattığından, insanoğluna da övülmeyi sevmek huyunu vermiştir. Allah’ın kulu ve elçisi olan Hz. Peygamber (sav) de insan olması hasebiyle, övülmekten hoşlanır. Şâirlerin kendisini methetmelerine izin verir. Peygamber Efendimiz’in bu hâli, müşrikler arasında dedikoduya sebep olur. Onun methedilmekten hoşlanıyor olması, müşrikleri harekete geçirir ve bu suretle Hz. Muhammed’i (sav) ayıplamaya, kınamaya başlarlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav), Allah Teâlâ’nın “Âdem’i kendi suretinde” yarattığını buyurur. Yani insan, Allah’ın sıfatlarıyla yaratılmış olduğundan, aynı şekilde övülmekten hoşlanabilir. Peygamber Efendimiz, ashaptan Hassan’ın şiirlerini dinlemiş, onu övmüş ve onun için Allah’a dua etmiştir. Aynı şekilde Efendimiz, Ka’b

b. Zühre’ın kendi huzurunda okuduğu *Kaside-i Bürde*’yi dinlemiş ve ona câize olarak kendi hırkasını vermiştir:

Türk-İslam toplumlarında eskiden çok yaygın olan padişaha kaside sunma geleneğinin sadece şairlerin makam ve maddi çıkar kazanma isteğiyle ilgisi yoktur, bu geleneğin sağlam dinî temelleri vardır. Hz. Muhammed (s.a.s.) kendisine sunduğu Kasidetü’l-Bürde’yi çok beğendiği için hırkasını sırtından çıkarıp Ka’b b. Zühre’ye (öl. 24/645) hediye etmişti. Bundan sonra İslam dünyasının halifesi sayılan sultanlar, Hz. Peygamber’in sünnetine uymak için şairleri hep desteklediler. Böylece şairler arasında sultana bağılıklarını gösteren şiirler sunma geleneği yaygınlaştı. Öte yandan Kur’ân-ı Kerim’de dünya düzenindeki yöneten-yönetilen arasındaki siyaset ilişkilerine işaret eden ayetler vardır. Bu ayetlere göre yöneticiler, adaleti sağlamak ve halkına hizmet etmekle sorumludurlar.¹

Kıscası devletin vazifesi, sanatçısına ve ilim insanına hizmet etmektir. Böyle olduğu için de şiir söyleyenler ve yazarlar, ihsan alma gayesiyle eser meydana getirirler. Genel hatlarıyla bakıldığında bu olağan bir durumdur. Ö. Tuğrul İnancer, bu konudaki görüşlerini şöyle izah etmiştir:

Ben lisedeyken öyle okudum, öyle okutular bana. Şairler ve kitap yazarları padişahıan ihsan almak için eser yazarlardı. Ne yapacaklardı? Zaten devletin vazifesi sanatkârına ve âlimine hizmet etmektir. Gayet tabii öyle olacak. Devletin sanatkârı ve âlimi desteklemesi kadar tabii, normal ve hatta güzel bir şey yoktur. Tenkit edilecek bir şey değil. Eski devri,

eskimez devri kötülemek için böyle yalanlarla büyüttüler bizi.²

Bu tabii süreç içerisinde şâirin tavrı, tutumu ve bakış açısı ise çok mühimdir. İhsan almak için eser ortaya koyan şâir, insandan aldığı bu ihsana takılıp kalırsa hüsrana uğrar. Mühim olan, fâil-i hakîkinin Allah olduğunu bilmek ve takdir edilene, kendisine layık görülene “Eyvallah” diyebilmektir. Kıscası, şâirin niza çıkarmaması gerekir. Bununla beraber, methin de ölçülü olması lazımdır. “Meddahların (çok övenlerin) yüzüne toprak saçınız.” diyen Hz. Muhammed (sav), bu hadiste toprak saçmayı olumsuz anlamda kullanır. Çünkü başa toprak saçmak, eski zamanlarda menfi mânâ içeren bir harekettir:

Keza Resulullah’ın amcası Abbas b. Abdul-muttalib’in medh-i Peygamberiye dair bir kaside nazmını istizan etmesi üzerine taraf-i Nebeviden müsaade olunmuştur. Daha evvel de Zat-ı Risaletin muhterem ve fedakâr amcası Ebutalib sitayiş-i Muhammediyi havi bir kaside nazm eylemişti. Fakat bu türlü sözler kendisine gurur veren ve kibr ü azamet getiren kimseler için mezmumdur. Nitekim Risaletpenah Efendimiz: Layık olmayan kimseleri medh ü sena eyleyenleri gördüğünüzde onların yüzüne toprak saçınız buyurmuştur.³

Tahirü’l-Mevlevî, *Mesnevî-i Şerîf*’in ikinci cildinde yer alan “Medh-i hâzır yani birini yüzüne karşı methetmek vahşettir ve şer’an memnudur. Ondan dolayı Musa’nın adını kasden zikrediyorum” beytini izah ederken “Huluskârlık (dalkavukluk) için medhiye söyleyenlerin ve kaside okuyanların yüzüne

1 Sultanların, şâirlere edebî hâmilik etmesi geleneğinin dinî tasavvufî gerekçeleri hakkında geniş bilgi için bkz. Türkan Alvan, “Cevheri’nin Sultan II. Bayezid’e Sunduğu Methiyeler”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26, 1 (2022): 213-234; 214.

2 Ö. Tuğrul İnancer, “Tasavvuf Sohbetleri”, Esenler Kültür Sanat Youtube Kanalı, 14 Ekim 2021, 00:23:00-00:25:00 arası, <https://www.youtube.com/watch?v=x1hPpWAZYFI>.

3 Tahirü’l-Mevlevî, *Mesnevi Şerhi*, (İstanbul: Şamil Yayınevi, t.y.), IX: 308.

toprak saçın.” hadis-i şerifini zikreder.⁴ Hâsılı övülen kimsenin, methe layık olması gerekir. Eğer kişi bu methe layık değilse tüm söylenenler yalandan ibaret olur. *Mesnevî-i Şerîf*’te bu hâl, “yırtık tulum” misâli ile anlatılmaya çalışılır. Yırtık tulum, nasıl hava ile dola mazsa methe layık olmayan kişi de övgüyü özümseyemez. Methe uygun olmadığı hâlde övülen kimse, bahsi edilen vasıfların kendinde olmadığını bilmekle beraber, zahiren medihten hoşlanır. Ancak söylenenleri içselleştiremez. Bahsi geçen “yırtık tulum” mese li, aşağıda incelenecek *Şâirin Kıssası* isimli hikâyenin içinde geçen küçük bir bahistir. Hz. Mevlânâ, Hz. Muhammed’in (sav) müşriklerin eleştirilerine nasıl cevap verdiğini göstermek için “yırtık tulum” meselini kıssaya dâhil eder. Ahmet Avni Konuk’un şerh ettiği *Mesnevî-i Şerîf*’in dördüncü cildinde 1198. ve 1201. beyitler arasında anlatılan “yırtık tulum” mevzusu şu şekildedir:

1198. Husûsiyle Hak âdemi, ki fazılda çeviktir, o havâdan sağlam tulum gibi dolu olur.

1199. Ve eğer ehil olmazsa, o yalan havadan yırtılmış tulumdur; ne vakit fûrûğ tutar?

1200. Ey refik, bu meseli kendimden söylemedim, ehil ve müfik isen serseri dinleme!

1201. “Ahmed medh ile niçin semiz oluyor!” diye kadhi işittiği vakit, bunu Peygamber dedi.⁵

Kendisini yüzüne karşı metheden bir şâire, bizzat o Yüce Peygamber tarafından hırka ödülünün verilmiş olması göz önüne alınırsa hükümdarların kendilerini öven şâirlere câize ve ihsan buyurmaları, daha anlaşılır

hâle gelebilir. Ancak burada şâirin tavrı ve bakış açısı da mühimdir. Şâirin sürekli bir beklenti içinde olması, makam ve maddi çıkar kazanmaya çalışması tarihî eserlerde anlatılmakla beraber, *Mesnevî-i Şerîf* gibi tasavvufi bir esere de konu olmuştur. Kıssa, öz itibariyle, kişinin ismini hak edip etmediğine dâir olsa da, satır aralarında, arzusunu gemleyemeyen insanın/şâirin düştüğü durum da anlatılmaktadır. Kıssada hâli anlatılan şâirin maddî çıkar kazanma isteği vardır. Bu, kıssa boyunca onun her hâinden belli olur. Bu yazıda, *Mesnevî-i Şerîf*’teki *Şâirin Kıssası*’nda geçen hükümdar/vezir ve şâir ilişkisine hem patronaj hem de tasavvuf açısından değinilecektir.

1. Patrimonyalizm/Patronaj Düşüncesi

Patrimonyalizm/patronaj düşüncesini anlayabilmek için evvela “ihsan” kavramı üzerinde durmak gerekir. Bağışlanan şey/inâyet olarak da adlandırılabilir ihsan, genel olarak iyilik ve lütufta bulunmak, bir işi en güzel şekilde yapmak, Allah’a ihlasla kulluk etmek anlamlarında kullanılan bir terimdir.⁶ Arapça olan ihsan kelimesi, aynı zamanda Allah’ın yarattıklarına verdiği, yaptığı iyiliklerdir. Allah, insanoğlundan bir karşılık almaksızın çeşitli nimetleri “ihsan” eder. Patrimonyal ilişkilerde ortaya çıkan ihsanın statüsü ise Allah’ın yaptığı gibi tek taraflı bir eylemi tanımlar. İhsan eden, isterse bu nimeti verir, istemezse vermez. İhsan edenin bu eyleminde onu hiçbir şey sınırlamaz.⁷

Kıssa, *Mesnevî-i Şerîf* gibi tasavvufî bir eserde geçtiği için, “tasavvuf ve ihsan” ilişkisine de kısaca temas etmek gerekir: İhsan, esasen Allah’a aittir, yani Muhsin-i mutlak Allah’tır. Ancak Cenâb-ı Hak, muhsinliğini kullarına

4 bkz. Tahirü'l-Mevlevî, *Mesnevi Şerhi*, II: 769.

5 Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın, Necdet Tosun, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1997), VII:349-350.

6 bkz. Mustafa Çağrı, “İhsan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2000, XXI: 544-546.

7 bkz. Uğur Tatlısumak, “Osmanlı Uleması ve Patronaj İlişkisi” (Doktora, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 14.

da verdiği için “Vallahu yuhibbu’l-muhsinîn”, yani “Benim gibi olan ihsan sahiplerini sevirim” der. Bu durum, ahlâken Allah’a benzetmek anlamını taşır. Tasavvufta ihsan etmek, çok güzel bir haslet olarak kabul edilir. Bir kimseye hediye vermek, “Hediyeleşin ki sevişin!” hadisine muvafakat etmektir. Böyle yüksek bir hasletin Allah için olması ise önem arz eder. Tasavvufta/dervişlikte mühim olan ise Hakk’ın ihsanına tâlip olmaktır. İnsanın ihsanına takılıp kalmak ve onu beklemek hoş görülmemiştir. Bu noktada şöyle bir misal anlatılır:

Çok sık dergâha giden, dervişlere ihsan-
da bulunan padişah “Dile benden ne diler-
sen” dediğinde, şeyh efendi ona “Bir
daha gelme” demiştir. Padişah üzülerek
“Neden gelmeyeyim ya hû? Bir hatam mı
oldu, kusura bakma!” deyince şeyh efendi
“Hayır, siz geldiğiniz zaman dervişler
sizin ihsanınıza bakar oldular; Hakk’ın
ihsanına değil”, diyerek sultanı uğurlar.⁸

Dervişliğin bir okul olması ve dervişlerin henüz talebe olmaları nedeniyle işlenen bu hata, içinde sadece Allah rızasının gözetilmesi gereken dervişliğe birtakım insânî ihsan beklentilerinin karışması nedeniyle ortaya çıkmıştır.

Yönetim/gözetim anlamına gelen ve Fransızca bir kelime olan patronaj, ilk olarak Hristiyanlık’taki teslis inancı temelinden ortaya çıkar. Başlangıçta kilise idaresini açıklamak üzere kullanılan kavram, XVII.-XVIII. yüzyıllardan sonra ise Batı dünyasının laikleşme sürecine paralel olarak dinî içerikten uzaklaşır.⁹ Patrimonyalizm kavramını ortaya atan isim her ne kadar Max Weber olarak kabul edilse de aslında İbn Haldun, ondan yüzlerce yıl önce bu kavramı ele almış bir

kimse olarak bilinmektedir. Patrimonyalizmi sadece anlatan ancak buna bir ad vermeyen İbn Haldun, konuyla ilgili önemli tespitlerde bulunur. Max Weber ise Batı’da, sosyal bilimler literatüründe bu kavramı ilk defa ortaya koyan kişidir. İbn Haldun’dan ve Weber’den sonra, patrimonyal sistemden Türkçe literatürde ilk kez bahseden kişi ise Halil İncalcık’tır.¹⁰ Türkân Alvan’ın da belirttiği üzere, edebî koruyuculuk konusunda Halil İncalcık’ın özellikle *Şâir ve Patron* adlı eseri,¹¹ methiye sunma geleneğini şâir ile koruyucu açısından sosyal/siyasal anlamda değerlendiren en temel eserdir ve bu özelliğiyle yerli/yabancı pek çok akademik çalışmaya yön vermiştir.¹²

Bu konuda yabancı dillerde yapılan akademik çalışmalar oldukça fazladır. Ancak sultanlara ve devlet adamlarına methiyeler sunma konusundaki Türkçe literatür, ağırlıklı olarak şiirlerin transliterasyonundan ve methiyelerin edebî değerinin incelenmesinden ibarettir; doktora tezleri ise çok azdır. Yine de son

10 bkz. Tatlısumak, “Osmanlı Uleması ve Patronaj İlişkisi”, 15-16.

11 Şâir ve Patron isimli eser, patrimonyal devlet ve sanat üzerine yapılan sosyolojik bir inceleme özelliği taşır. Patronajdan, yani yönetim ve gözetimin sanat tarzı üzerinde belirleyici bir etkisi bulunduğundan söz eden risale, sanatçının üretimi üzerindeki mutlak egemen hükümdar etkisini anlatmaya çalışır. 2003 yılında yayımlanan bu eseri Halil İncalcık, 2011 senesinde işret meclisleri ile ilgili yazdığı bir makalesiyle birleştirmek suretiyle *Has-Bağçede ‘Ayş u Tarab* adıyla yeniden yayımlamıştır. Max Weber’in düşüncelerinden hareketle Şâir ve Patron isimli eseri kaleme alan İncalcık, onun düşüncelerini şöyle özetler: “Siyasi otoritenin bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni olan monarşilerde devlet, patrimonyal yapıdadır. Egemenlik gücü, mutlak biçimde hükümdar ailesine aittir. Sadece onun lütfuna ve keremine erişebilenler toplumun en şerefli ve en zengin tabakasını oluşturabilirler.” Halil İncalcık, *Şâir ve Patron*, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018), 8.

12 Bu yerli çalışmalardan biri Tuba Işınsoy Durmuş’a aittir. Osmanlı’da edebî himaye ve hami-sanatçı ilişkisi hakkında daha geniş bilgi için bk. Tuba Işınsoy Durmuş, *Şâir ve Sultan Osmanlı’da Edebî Himaye*, (İstanbul: Muhit Kitap, 2021), 260 s.

8 Ö. Tuğrul İnancı, *Vakte Karşı Sözler*, (İstanbul, Sufi Kitap, 2020), 97.

9 bkz. Tatlısumak, “Osmanlı Uleması ve Patronaj İlişkisi”, 11.

yıllarda methiyelerin zihniyeti ve tarihi değeri hakkında Türkçe akademik çalışmalar artmaya başlamıştır.¹³

En somut hâli II. Mehmed'in ikinci cülûsundan sonra görülen bu yeni padişah tipolojisi ve yönetim anlayışı, Max Weber tarafından patrimonyalizm olarak adlandırılırken Halil İnalcık bunu biraz daha değiştirerek sultanizm olarak isimlendirir.¹⁴ Patronajın sanat tarzı üzerinde belirleyici bir etkisinin olduğunu savunan İnalcık, eserinde patrimonyal yapıya sahip toplumlarda ilim adamı ve sanatçının üretimini, "mutlak egemen bir hükümdar" tarafından belirlendiğini açıklamaya çalışmıştır.

Patrimonyalizm kavramı etrafında bugün Türkiye'de farklı görüşler olmasına rağmen¹⁵ Batı, bu kavramı kabul etmiştir. Mesela Letitia Lawson, patrimonyalizmin sadece geçmişte kalmış bir kavram olmadığını belirtir. Patrimonyalizm, demokratik rejimlerde bile kendine kolaylıkla yer bulabilmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kamu personel rejiminde uygulanan bazı yasaların patrimonyal nitelikler göstermesi, patrimon-

yalizmin demokrasinin içinde de yer bulabil-
diğinin bir göstergesidir.¹⁶

Ulemâ patronajı alanında çalışma yapan Uğur Tatlısumak, araştırmalarında rasyonel bir patronaj politikasının nasıl olması gerektiğini anlatırken Hz. Mevlânâ'ya da değinir. Hz. Mevlânâ'dan hareketle rasyonel patronajın, dikene değil de meyve ağaçlarına su vermek olduğunu dile getiren Tatlısumak, bu noktada *Mesnevî-i Şerif*'in beşinci cildinde geçen şu beyitleri misâl olarak verir:

1088. Adl ne ile olur? Ağaçlara su verici olmaktır. Zulüm ne ile olur? Dikene su vermektir.

1089. Adl bir nimeti yerine koymaktır. Her bir su çekici olan kök için değil!

1090. Zulüm ne ile olur? Bir nâ-mevzi'e koymaktır ki belâdan başkasına bir menba olmaz.¹⁷

Hz. Mevlânâ, her kökü sulamanın değil, su nimetine lâyık meyve veren ağacın kökünü sulamanın adâlet olduğunu vurgular. Hz. Mevlânâ'nın sözlerini, Ahmed Avni Konuk ise şöyle yorumlar: Akıl suyuyla nefsanî kuvvetleri sulamak, onların neşvünemâsına hizmet etmek, bir şakînin eline silah vermek gibidir. Eşkîyanın eline silah vermek ise belâ getirir. Beyitleri tasavvufî olarak bu şekilde yorumlayan Ahmed Avni Konuk'un yanı sıra, Uğur Tatlısumak ise bu beyitlere kendince bir yorum getirmiştir. Beyitteki ifadelerden yola çıkarak Hz. Mevlânâ'nın yaşadığı dönemde de patronajın olduğunu vurgulayan Tatlısumak onun, kendi dönemindeki siyâsî ve sosyal yapıyı izah ettiğini iddia eder:

Akılcı, adil bir patronaj nedir? Akılcı, adil bir patronaj: Akılcı, bilim üretecek liyakat sahibi insanlara imkân ve fırsat

13 Alvan, "Cevherî'nin Sultan II. Bayezid'e Sunduğu Methiyeler", 218.

14 bkz. Yunus İnce, "Sultanın İsyankâr Kullarının İlk İsyanı: Buçuktepe Vakası (1446)", *Journal of History Studies* 10, 5 (2018): 84.

15 Patrimonyalizm tanımlamasını oryantalist bularak reddeden araştırmacılar olduğu gibi (bkz. Necmettin Doğan, "Patrimonyalizm Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım", *Liberal Düşünce* 16, 64 (2011): 161-184) bu kültürün günümüz Türkiye toplumu üzerinde dahi etkisini sürdürdüğünü, dolayısıyla var olduğunu, günümüzde de devam ettiğini belirten araştırmacılar da vardır. (bkz. Mehmet Devrim Topsis, "Osmanlı Toplum Yapısında Patrimonyal Kültürün Maddi Temeli Olarak Asya Tipi Üretim Tarzı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 13, 69 (2020): 819-825). Hatta dünyanın yeni bir patrimonyalizme kaymakta olduğu belirtilmektedir. Buna ise neo-patrimonyalizmdir denmektedir. (bkz. Uğur Tatlısumak, "Yeni Güç Denkleminin Tarihsel Olayların ve Uluslararası İlişkilerin Analizinde Uygulanması ve Kalkınma İlişkisi", *The Journal of Academic Social Science Studies* 59 (2017): 421-437).

16 bkz. Tatlısumak, "Yeni Güç Denkleminin Tarihsel Olayların ve Uluslararası İlişkilerin Analizinde Uygulanması ve Kalkınma İlişkisi", 424.

17 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, IX: 367-368.

vermektir. Akılcı, adil bir patronaj toplumun derinliklerine el uzatıp, yetenekleri keşfedip onlara imkân verip, onları layık oldukları yerlerine koymaktır. Her imkân ve fırsat emen kişileri, vb. şeyleri desteklemek değildir. Müstahak olmayan patronaj imkânı vermek, zulümdür. Yani fitratı ve yaratılışı bozmaktır. Zulüm: Bir şeyi hak etmediği yere koymaktır. Bu durum, belalara ve yıkımlara sebep olur. Yaptığımız bu yorum göstermektedir ki, o dönemin siyasî, sosyal yapısı içinde belki de patronaj ancak bu kadar izah edilebilmekteydi.¹⁸

Hız. Mevlânâ’nın, eserinde akılcı ve âdil olmayan patronajın birçok belâya/musibete sebep olacağını vurguladığını dile getiren Tatlısumak, doğru patronajın meyve ağaçlarına su vermek olduğunu belirtir.

Mesnevî-i Şerîf’te işlenen en önemli kavramlar arasında, ehliyet ve liyakatin olduğu bilinen bir hakikattir.¹⁹ Mesela Hız. Mevlânâ’nın kendisinden nasihat isteyen Selçuklu sultanına şöyle cevap verdiği bilinmektedir: “Senin ahâlîyi sırtında taşıma vazifen varken sen ölü gibi olmuş, tabuta binmiş, kendini ahâlîye taşıyorsun!” Bu cevap aynı zamanda, Hız. Mevlânâ’nın siyasetten ne derece uzak olduğunu da gösterir.²⁰ *Şâirin Kıssası* isimli hikâyeden hareketle Hız. Mevlânâ’nın yaşadığı dönemde, insanların patronajın/patrimonyalizmin “şâir tarafı”nı bildikleri söylenebilir.

Tasavvufî bir kıssayı patronaj açısından okumadan evvel, “tasavvuf ve sanat” münasebetine de değinmek gerekirse konuyla ilgili şunlar söylenebilir: Tasavvuf hayatı, sanata

bağlı olması yönüyle dikkatleri çeker. Güzel sanatların her kolu, Allah’ın “el-Mübdî”, yani “çok güzel eser yaratan” isminin tecellisi- dir. Güzel sanatların içine dâhil edilebilecek şiir de tasavvuf ehlinin ince ve yüksek sanat imbiğinden geçerek bugünlere gelir. Buna rağmen, tasavvuf hayatında sanat veya şiir bir gaye olarak görülmez. Edebiyat, tasavvuf için bir araç, bir vesiledir. Asıl gaye, kişiyi Hakk’a çekmektir. Hâsılı, edebiyat, aslında “Hakk için ve Hakk yolunda tuzağa düşürmek amacıyla kullanılan bir araçtır.”²¹ Sanatta amaç yalnızca Hak olmadığında ise aşağıda görüleceği üzere beşeri zevk, ilâhî zevk aşamasına yücelemecektir. Aşağıda, Hız. Mevlânâ’nın *Mesnevî-i Şerîf*’teki *Şâirin Kıssası* diye adlandırılan hikâyesi hem patronajın tarihî değeri açısından anlaşılmaya çalışılacak hem de tasavvufî olarak yorumlanacaktır.

2. Şâirin Kıssası ve Patronaj

Şâirin Kıssası, bir şâhin, şâire ihsan vermesinden ve Ebu’l-Hasan adlı vezirin bu ihsanı daha da çoğaltmasından bahseden bir kıssadır. *Mesnevî-i Şerîf*’in dördüncü cildinde, Ahmed Avni Konuk şerhinin ise yedinci cildinde yer alan kıssa, 1158. beyitle başlar ve 1241. beyitle sona erer. Her ne kadar yazımıza kaynak teşkil eden Ahmed Avni Konuk şerhinde *Mesnevî-i Şerîf*, konularına göre ayrılmadan, beyitlerin sırasına dikkat edilerek şerh edilmi olsa da Şefik Can, eserdeki iç içe geçmiş hikâyeleri tasnif etme yoluna giderek yayımlamıştır. *Şâirin Kıssası*, Konuk şerhine göre seksen üç beyitlik bir kıssa gibi görünmekle beraber, Şefik Can şerhi esas alınır sa kıssanın aslında elli sekiz beyitten oluştuğu görülür. Şefik Can, eserinde *Şâirin Kıssası*’nın içinde 1171. beyitle

18 Uğur Tatlısumak, “Türk Siyasal ve Toplumsal İlişkilerin Güç Merkezi: Patronaj ve Depatronaj Kavramları”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4, 33 (2016): 631.

19 bkz. Gülgün Yazıcı, “Mevlânâ’nın Mesnevî’sinde Ehliyet ve Liyakat Kavramları”, *Turkish Studies* 4, 7 (2009): 928-938.

20 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 94.

21 Ö. Tuğrul İnançer, “Osmanlı Tarihinde Sûfilik Âyin ve Erkânları”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Süfiler*, haz. Ahmet Yaşar Ocak, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 126.

başlayıp 1186. beyitte biten on altı beyitlik kısmı, “Herkesin Bütün Mahlûkların Muhtaç Oldukları Sığındıkları Eşsiz ve Çok Büyük Varlık Allah (C.C.)” başlığı ile ayrıca vermiştir. Bu kısım, kıssadan bağımsızdır ve burada tamamen Allah anlatılır. Hâsılı Şefik Can, bu kısmı *Şâirin Kıssası*’ndan ayırmıştır.²² Dolayısıyla kıssadan bağımsız olarak nitelenen bu bölüm, yazımıza dâhil edilmemiştir. 1198-1201. beyitler arasında daha önce de temas edilmiş olan “yırtık tulum” mevzusu anlatılır ki bu bölüm, kıssadan ayrı ve bağımsızdır. Dolayısıyla dört beyitlik bu kısım da yazımızda kıssadan ayrı düşünülmüştür. 1203. ve 1208. beyitler arasında anlatılanlar, Şefik Can tarafından eserinde ayrı bir bahis ve başlıkla, müstakil olarak verilir. “İhsan, İyilik” başlığı altında verilen bu kısım, yedi beytin şerhinden oluşur.²³ Bu sebele *Şâirin Kıssası*’ndan ayrı düşünülmelidir. Zaten son beyitte Hz. Mevlânâ da bunun ayrı bir bahis olduğunu belirtir ve kendisine, “Bunu bırak” diyerek *Şâirin Kıssası*’na dönmesi gerektiğini söyler. Özetle, yazımızda kaynak olarak Konuk şerhi kullanılmış olsa da *Şâirin Kıssası*’ndan bağımsız olan kısımları tefrik etmek için, Şefik Can tercüme ve şerhinden de istifade edilmiştir.

2.1. Şâirin Kaside Sunması

Mesnevî-i Şerîf’teki kıssaya ait ilk beyit şu şekildedir:

1158. “Bir şâir hil’at ve ikrâm ve mansıb ümidi üzerine şâhin huzuruna bir şiir getirdi.”²⁴

Burada bahsi geçen şiir, kaside şeklinde yazılmış olmalıdır. Kasideler, başta öbür dünyada Allah’ın rızasını, Hz. Muhammed’in (sav) ve

velilerin şefaatinin kazanmak için yazıldığı gibi, bu dünyada ise patrimonial siyâsî güç sahiplerinin himaye ve inayetini kazanmak için yazılır. Kaside sunarak sultanı ve paşaları en abartılı parlak ifadelerle göklere çıkarmak, İnalıcık’a göre “yaltaklanma”nın sanatla bağdaştırılmış ve kurumlaşmış bir biçimidir.²⁵ Kaside sunan şair, ödül olarak para alabildiği gibi, hil’at de alabilir. Padişahlar ve vezirler tarafından birine iltifat veya mükâfat olarak giydirilen, kürklü veya işlemeli kıymetli kaptan anlamına gelen hil’at, yünlü veya ipekli olabilmektedir. Tarihimizde de bir eser veya kaside sunan kişiye, patronun lütfunun türlü biçimlerde olduğu bilinmektedir.²⁶ Kıssadaki şâir, hi’lat veya para amacıyla şâhin huzuruna varır.

Hz. Mevlânâ’nın câize alabilmek için kaside söylenmesine olumsuz yaklaştığı bilinmektedir. *Mesnevî-i Şerîf*’in birinci cildinde “Ben medhe kulak vermem. Çünkü beni methedenin benden çıkacak bir işi olduğu için methettiğini biliyorum” anlamında bir beyit vardır. Bu beyti şerh eden Tahirü’l-Mevlevî, câize almak için kaside söyleyenlerin hâlini “kibar dilenciligi” olarak nitelendirir.²⁷ Özellikle, övülen kimse methe layık değilse bu durum büyük bir sorun teşkil eder. Bunu çirkin bir âdet olarak gören Tahirü’l-Mevlevî, bu âdetin karşı tarafın kibrini artırdığını dile getirdiği gibi, şâiri de “dilenci” olarak nitelendirir. Tasavvufta kimseden bir şey istememenin lüzumuna dair anlatılan bir menkıbe, konuya daha da açıklık getirecektir:

Bir sabah Abdullah bin Mübarek hazretleri, bir yere gitmekteydi. Kar vardı, rüzgâr da çok şiddetli esiyordu. Yolda bir

22 bkz. Şefik Can, *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1997), III-IV: 469-470.

23 bkz. age. 471.

24 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 338.

25 bkz. İnalıcık, *Şâir ve Patron*, 15.

26 “Kaside sunan şâirlere câize, çoğu zaman gümüş akça (nadiren altın sikke) olarak ve/veya yünlü veya ipekli hil’at verilirdi. Divan dilinde ulemâ ve şâirlere yapılan para bağışına, in’âm, câize; hil’ata câme denir.” İnalıcık, *Şâir ve Patron*, 26.

27 bkz. Tahirü’l-Mevlevî, *Mesnevî Şerhi*, I: 934-935.

köle gördü. Kölenin üstünde yalnız bir gömlek vardı. Bu sebeple de soğuktan titreyip duruyordu. Abdullah bin Mübarek hazretleri köleye şefkatle: -Neden efendine söylemiyorsun ki sana bir elbise alsın?, dedi. O köle, büyük bir mahcubiyet ile: -Efendime ne söyleyeyim? O, ekşigimi fazlamı zaten görüyor. O benim hâlimi açıkça gördükten sonra, ben ne diyeyim? O, beni benden daha iyi bilmekte, ne isteyeyim ondan?, diye cevap verdi.²⁸

Kıscası, dünya metâi için isteyici olmanın sakıncaları gerek menkıbelerde gerekse tarihî kaynaklarda dile getirilmiştir. Ancak kıssadaki şâir, istediği verilmeyince isyân edenlerden olacaktır.

2.2. Şâire Altın İkram Edilmesi

Şâirin Kıssası’nda şâh, ikram edici bir zâttır. Şâirin şiirine mükâfat olarak başı üzerine bin kızıl altın²⁹ saçılmasını emreder:

1159. “Şâh mükrim idi; o ona kızıl altından bin ve kerâmetler ve nüsâr emr etti.”³⁰

Kıssadaki şâir, geçimini şiir yazarak temin etmektedir. Bu yüzden alacağı altınlar kendisi için önem arz eder. Faydacı bakış açısıyla yaklaşan ve patronun takdirini kazanan şâir, altına nâil olur. Ancak şâirin göz önünde bulundurduğu şey dünya metâi ve insanın ihsanı olduğu için ortada bir sorun vardır.

28 Osman Nuri Topbaş, “Bir Gören Var!”, Şebnem, 204 (2022): 20.

29 Bu şekilde bir şâire binlerle ifade edilen altınların ikram olarak verilmesi, tarihimizde de görülmüştür. İnalıcık’ın belirttiğine göre, Nişancı Celâl-zâde’nin aldığı büyük bağışlar rivâyete göre 45 bin altın civarındadır: “Arapça ve Farsça dillerini iyi bilen Celâl-zâde, resmî yazı dili olan inşâda büyük ün sahibi olduğu gibi, tanınmış bir şâirdi; padişaha sunduğu kasidelerden aldığı büyük bağışlar (rivâyete göre 45 bin altın), patronun takdirini kazananların nasıl servet sahibi olduğuna bir kanıttır.” İnalıcık, *Şâir ve Patron*, 59.

30 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 339.

Bu sorunu *Mesnevî* şerhinde dile getiren Tahirü’l-Mevlevî, böyle şâirleri tamahkâr insanlar olarak nitelendirir.³¹ Bu tip şâirlerin yalancı, hatta münâfık olduklarını dile getirir. Bunun sebebi ise kendilerindeki hırs ve tamahtır. Şâirlerdeki hırs ve tamah karşısında ise patron, kendisini büyük bağışlar ikram etmek zorunda hisseder. Sonuç olarak mecâzen de olsa şâirin başına para/altın saçılır. Hâlbuki bu durum, şâir için olumsuz bir mânâ da arz edebilir:

Başta toprak saçmak, eski zamanlarda hakaret maksadıyla yapılan bir hareketi (...) Altın para kullanıldığı dönemlerde de zamanımızda olduğu gibi, bazı kimseler bazı kimselere para saçarlardı. Altın da topraktan çıkar, o da topraktır. Altın kazanmak hevesiyle Hakk’ın emrine karşı gelip başına para saçılanlara denmelidir ki: ‘Yazıklar olsun! Toprak başına...’³²

Hikâyedeki şâh ve vezirin yaptıkları bağış ve ikram, yukarıda anlatıldığı gibi hakaret etme kastıyla yapılmamıştır. Buna rağmen şâirin, böyle bir kasıt olabileceğini göz önüne alması gerekir. Tarihî kaynaklarda da bahsi geçen, patronun takdirini kazanıp servet sahibi olan şâirlerin tamahkâr hâllerini ise tasavvuf hoş görmez.

2.3. Vezirin Padişaha Olumlu Etkisi

Şâirin Kıssası’nda adı Ebu’l-Hasan olan vezir, padişaha, ihsan olarak takdir ettiği bin altının az olacağını, bu şâire bin değil on bin altın verilmesi gerektiğini söyler. Bu tavır, vezirin derviş tabiatlılığını ortaya koyar. Çünkü bir verme mesleği olan dervişlik, ne varsa vermekle başlar.³³ Bu vezir, ne varsa vermese dahi vermesi gerekenin çok üstünde

31 bkz. Tahirü’l-Mevlevî, *Mesnevi*, II: 197-198.

32 Ö. Tuğrul İnançer, *Dinle Neyden: Mesnevî Sohbetleri*, (İstanbul: Sufi Kitap, 2014), 57.

33 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 91.

altın verme arzusu ile derviş tabiatlı bir zât olarak görünür:

1160. “Müteâkıben onun veziri dedi ki:
‘Bu az olur; gitmek için ona on bin he-
diye ver!’”³⁴

Vezirlerin padişah üzerinde etkili oldukları bilinmektedir.³⁵ *Mesnevî-i Şerîf*’teki kıssa-
da da şâirin patrimonial bir sisteme dâhil
olduğu görülür. Şiir, cemiyetin ihtiyacına
cevap verdiği için, padişah veya vezir ken-
disini şâire para vermeye mecbur hisseder.
Vezirin vericiliği, tasavvufî açıdan ele alın-
dığında şu görülür: Tasavvuftaki “İstersem
elimi, reddedersem dilimi kessinler” düsturu
kıssada bir nebze de olsa ortaya çıkmıştır.
Bu ifadedeki reddetmek, kişinin kendisine
verileni reddetmesi anlamını taşır ki verileni
reddetmek, terbiye dışı bir davranış olarak
addedilir. Çünkü veren el, Allah’ın ihsanının
bir vasıtasıdır. Kendisine verenin Allah oldu-
ğu bilinciyle, kişinin verileni reddetmemesi
icap eder. Bu mantıkla hareket edildiğinde,
vezirin de kendisine bir arzu ve istek ile gelen
şâiri reddetmediği görülür. O, isteme gibi bir
münâsebetlilikte bulunmuş olabilir, ancak
vezire düşen vermektir. Vezir, isteyen red-
detmediği gibi, ihsanını daha da çoğaltır.

2.4. Hükümdara Yaklaşmaya Vesile Olan Vezir

Tarihimizde, hükümdara yaklaşma konusun-
da vezirin ya da padişaha yakın olanların ne
kadar önemli bir konumda oldukları bilin-

mektedir.³⁶ Padişahın yakın çevresinin, şâir-
lere nasıl tesir ettiğine dair *Mesnevî-i Şerîf*’te
yer alan bir sonraki beyit ise şu şekildedir:

1161. “Onun gibi şâir-i akl için, sen deryâ
elliden, on bin ki dedim, azdır.”³⁷

Aslında böylesine kerim ve cömert bir padi-
şahın, bir şâir için on bin altın ihsan etmesi
bile az gelir diyen vezir, padişahı etkileme-
ye devam eder. *Şâirin Kıssası*’nda aracı olan
vezir Ebu’l-Hasan, padişahı ihsana teşvik
etmek için geçmiş zamanlardaki cömert
padişahların kıssalarını anlatır. Cömertliğin
faziletine dair şeyler söyler. Vezirin söylem-
leri akla, “Marifet iltifata tâbidir, müşteri-
siz metâ zâyidir” sözünü getirir. Hz. Mevlânâ,
Mesnevî-i Şerîf’te bunu şöyle ifade eder:
“Sözün müşterisi kulaktır, müşteri olmazsa
söz kime ne söyleyecek?”³⁸ İnsan, dinleyi-
ci hakikaten dinliyorsa, konuşmaya devam
edebilir. Bunun gibi şâir de okuyucu haki-
katen okuyorsa, yazmaya devam eder. Şâirin
ikramı/hediyesi, karşı tarafça makbul olu-
yorsa şâirin şevki artar. Şâir, bâtında farklı
gayelerle sultana yaklaşmış olsa da zâhirde
hürmetini/saygısını şiirle ifade etmeye çalış-
maktadır. Şâirin sultana tâzim ve hürmeti
şiir ile olmuştur. Yalnız şâirin hediyesi, say-
gıda riâyâ olabileceği ve her sayılan kişinin
aynı oranda sevimleyebileceği hakikati göz
önüne alınarak da değerlendirilmelidir.

1162. “O, o şâha kıssa ve felsefe söyledi,
tâ ki kefedenden harmanın öşrü gele!”³⁹

Ahmed Avni Konuk, bu beyitte geçen “kefe”-
nin harmanda döven ile dövülmemiş buğday

34 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 339.

35 *Şâirin Kıssası*’nda bahsi edilen “ihsanı çoğaltma”
hadisesine benzeyen durumlar tarihimizde de görül-
müştür. Mesela, 1548-1549 Osmanlı-Safevî Savaşı
sırasında sipahiler ağası olarak görev yapan Şemsi
Ahmed Ağa (Şemsi Paşa), seferde bulunan şâirler
arasında yer alan Seyyid Lokman’ın “ihsanının ço-
ğaltmasına” vesile olmuş bir kimse olarak bilinmek-
tedir. Bu ihsan, Seyyid Lokman’ın kanaatkârlığının
getirdiği bir lütuf olarak görülmektedir. bkz. İnalçık,
Şâir ve Patron, 28.

36 “Hükümdara yaklaşmanın, onun ‘hüs-n-i nazarı’ ile
‘manzûr’ olmanın tek yolu, yakınlarından birinin
himâye ve aracılığını sağlamaktır. Böylece patronla
birey arasında ‘intisâb’ edilecek nüfuzlu kişiler yer
alır.” İnalçık, *Şâir ve Patron*, 15.

37 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 339.

38 Ö. Tuğrul İnançer, “*Tuğrul İnançer ile Seyir Defteri*”,
İrfan Sohbetleri Youtube Kanalı, 31 Ağustos 2013,
<https://www.youtube.com/watch?v=5ordK6jdj8o>.

39 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 339.

ve arpa başakları anlamına geldiğini söyler. Dolayısıyla kefedenden harmanın öşrünün gelmesi, dövülmemiş buğday cinsinden harmanın onda birinin tahsil edilmesi anlamına gelir ki bu da şâire, vezirin belirttiği derecede bir ihsan verilmesidir.

Vezir, burada verici olması ile derviş tabiatlı bir zât olarak görünmekle beraber, aynı zamanda şâirin arzularını daha da artıran bir pozisyona düşmüştür. Şâir, zaten dünyevî arzularla hükümdarın kapısına gelmiştir ve bir beklentisi vardır. Bu beklentinin çok üstünde bir ihsana nâil olması ve buna vezirin sebep olması, veziri nefsin isteklerini azdıran bir duruma sokabilir. Hâlbuki şâir, kendi benliğinin arzularını gemlemeli yani frenlemelidir. Aksi takdirde mutlu olması mümkün değildir. Burada şâirin sorunu, kendinden aşağıdakilere bakıp şükrünü artırmamasıdır. Kul, ibret almaksızın ilerlediğinde, bu ilerleme geri dönüşü olmayan bir hâl alabilir.

2.5. Vezir Sayesinde Hil’at Alan Şâir

Sonuçta padişah, yakınlarından biri olan veziri dinler ve şâire onun istediği gibi ihsan da bulunur:

1163. “Ona on bini ve onun lâyıkında hil’at verdi, onun o sırrını şükür ve senâ evi yaptı.”⁴⁰

Vezir sayesinde hem altın hem de hil’at/câme⁴¹ alan şâir ise bu hâle vezirin vesile olduğunu bilmemektedir. Arzusuna kavuşmasını sağlayan esas patronun kim olduğunu henüz bilmeyen şâir, beklentisinin üstünde bir ihsan ile karşılaşmıştır. Vezirin bu davranışı hâmlilik anlayışı çerçevesinde düşünüldüğünde, şâirin hoşnutluğunu sağlayan bir tutumdur.

Şâirin, bu anlamda menfaate dayalı bir bakış açısının olduğu söylenmelidir. Vezir, aksi istikamette bir davranış sergilediğinde ise şâir elbette mutlu olamayacaktır. Yahut şâir, menfaatine ulaştıkça daha fazlasını isteyecek, tamahkârlığı ve aşırı isteğiyle doyumsuzluğunu gösterecektir, çünkü para arttıkça kişinin istekleri de artar. Şâir, karşısındaki patronun hep aynı kalacağını düşünmekte ve ihsanında bir devamlılık aramaktadır. Ancak gerek tarihî bilgiler gerekse tasavvufî bakış açısı, bu devamlılığın sürmeyeceğini anlatır.

2.6. Vesile Olanı Merak Eden Şâir

Şâir, kendisinin şiirdeki maharetini ve ehliyetini padişaha gösterenin ve onu teşvik edenin kim olduğunu merak eder:

1164. “Binâenaleyh, ‘Bu kimin sa’yi idi, benim ehliyetimi şâha kim gösterdi?’ diye tefahhus etti.”⁴²

Şâir, bu ikram ve ihsan konusunda padişahı muhakkak birinin etkilemiş olduğunu bilir ve meraklanır. Kim olursa olsun ona saygı göstermek ister.

Şâirlerin sultanlardan sonra en büyük hâmlileri devlet adamlarıdır. Şâirler, devlet adamlarını velînîmet olarak görmüş, bir minnet duygusu içerisinde onlara şiirler yazmışlardır.⁴³ Takdim edilen eserlerdeki duygular, ister kurgu çerçevesinde olsun ister şâirin samimi hisleri olsun, telifin ardında kimi zaman “unutulmama ve hayırla anılma” amacının da yer aldığı görülmektedir. Bu gaye, yalnız şâirlere has değildir. Hâmlileri de cezbeden ve edebî eser üretimini teşvik eden bir sebeptir.⁴⁴ Kıssadaki şâirin duygu-

40 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 339.

41 Divan dilinde yani yüksek meclis dilinde hil’ate, câme dendiği bilinmektedir. Esasen bir elbise olan hil’at yani câmenin kumaşı ise önem arz etmektedir “Câmelerin yapıldığı kumaş çeşitleri hiyerarşi için bir kanıt kabul olunabilir.” İnalçık, *Şâir ve Patron*, 75.

42 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 340.

43 bkz. Sait Yilter, “Mülteci Bir Tip Olarak Divan Şâiri”, *International Journal of Filologia (IJOF)* 6, 9 (2023): 93.

44 bkz. Nazım Taşan, “‘Sözden Artuk Nesne Yokdur Yâdigâr’: Şâir ve Haminin Motivasyonu”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 30 (2023): 492.

ları ise bir kurgu çerçevesinde ele alınmalıdır. Çünkü şâir, ümitlerini dünya metâi ile sınırlandırmıştır. Yarar ve fayda gözettiği bir hayatı vardır. Kıssadaki şâir, Hakk'ın değil de insanın ihsanına takılıp kaldığı için sonunda mutsuz olacaktır.

2.7. Aracılık Eden Vezirin Bulunması

Şâirin Kıssası'nda arkasındaki görünmez kişiyi araştıran şâir, sonunda kendisine yardım edenin kim olduğunu öğrenir:

1165. “Binnetice ona dediler ki: Filanüddîn vezir, o adı Hasan ve hulku ve zamiri hasen!”⁴⁵

Ahmet Avni Konuk, burada geçen “Filâneddîn” kelimesinin, o zamanlarda lakaplara izafe olunan “ed-dîn” sözü ile alâkalı olduğunu belirtir.

Kıssadan anlaşıldığı üzere, şâirin yüksek miktarda ihsan almasını sağlayan vezirdir. Vezirin bu davranışı, onda şiire ve sanata karşı bir “sevgi”nin varlığını gösterdiği gibi, cömertlik yönünün ne kadar büyük olduğunu da gösterir. Vezir, Allah'ın kimi güzelliklerini bünyesinde toplamış gibidir. Hakikatte Allah'a ait olan cömertlik ve “sevme”, vezirde güzel bir şekilde tecelli eder. Bu durum, vezirin derviş tabiatlı olmasından kaynaklanır. Vezirin hâline tasavvufî açıdan yaklaşılsa şu görülür: Tasavvuf, esas dayanağı itibarıyla “muhabbet/sevgi” mesleğidir.⁴⁶ Vezir, “vererek” bir anlamda bu mesleği icra etmektedir.

Her ne kadar bu lütuflar, ilim ve edebiyatı himaye etse de şâirin arzusu, her zaman gerçekleşmek zorunda değildir. Tarihimizde de himaye konusunda çokça hayal kırıklığına uğrayan şâirlerin olduğu bilinmektedir. Hâl böyleyken şâirin yapması gereken şey, ümidini yüksek tutmamak ve ümitleri dünya metâi ile sınırlandırmamaktır. Tasavvufî açı-

45 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 340.

46 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 24-25.

dan bakılırsa kişinin neye tâlip olduğu çok önemlidir: “Fânî dünyanın fânî nimetlerine tâlip olmak, fânîdir. Bâkiye tâlip olmak kişiye beka verir.”⁴⁷ Ancak, tarihî açıdan bakıldığında da eski şâirlerin çoğunun in'am ve câizeye tamah ettikleri görülmektedir. Câize alan şâirlerin maddî durumları yerindeyken gönüllerinde huzur olup olmadığı ise meçhuldür. Hâmîlik sistemi, hem hâmîye hem de sanatçıya korunma ve otorite gibi imkânlar sağlasa da bunun dahi geçici olduğu hakikati şâir ve hâmî tarafından göz önünde bulundurulmamıştır.

2.8. Şâirin Vezir İçin Şiir Yazması ve Patronun Değişmesi

Şâirin Kıssası'nda bahsi geçen şâir, bu lütuflara vesile olan kişinin vezir olduğunu öğrenince bu sefer, şâhin methi için değil de vezirin methi için bir şiir kaleme alır. Şâir, vezire minnet duyar. Sonuçta tüm bunlara o vesile olmuştur. Dolayısıyla ona da tâzim göstermek ister. Şâirin tâzimi ise şiir ikramı şeklinde olur:

1166. “Onun medhinde uzun bir şiir yazdı ve tekrâr hâne tarafına gitti.”⁴⁸

Kıssadaki şâir, artık şâhı methetme gereği duymaz. Bunun için ise şöyle bir mantık yürütür:

1167. “Şâhin nimetleri ve şâhin hil'atları, dilsiz ve dudaksız olarak şâhı medh ederdi.”⁴⁹

Artık şâhı methetmeye gerek kalmamıştır. Onun ihsanları zaten ortadadır, görünür hâldedir. Şimdiden sonra, asıl bu ihsanlara kavuşmaya vesile olan veziri övmek gerekir. *Şâirin Kıssası*'nda patron değişmiştir. Patron

47 Ö. Tuğrul İnançer, “Hazret-i Mevlânâ Bize Ne Anlatır?”, SBB TV Youtube Kanalı, 16 Aralık 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=NoIG1g9olh8>.

48 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 340.

49 ay.

artık, bunca ihsana vesile olan vezirin kendisidir. Onun himmetiyle padişah ihsanda bulunabildiği için, vezir methedilmelidir. Böyle yapınca aynı zamanda padişah da dolaylı yoldan methedilmiş olacaktır. Vezir, burada padişaha ulaşma konusunda bir vasıtadan ibarettir.

Bu noktada, akla Hz. Mevlânâ’nın oğlu Hz. Sultan Veled’in, Vezir Muîneddin Süleyman Pervâne’yi ve diğer Anadolu Selçuklu devlet adamlarını övmek için yazdığı kasideler gelebilir. Ancak elbette ki Hz. Sultan Veled’in bakış açısıyla, menfaat kastıyla şiir yazar şâirlerin bakış açısı bir değildir. Hz. Sultan Veled’in hayatı boyunca samimiliği ile ön plana çıktığı bilinmektedir. O, şiirlerinde devlet ileri gelenlerini överken samimi bir inançla ve kalple yazar ve onlara dua eder. Şiirlerindeki övgü dolu sözlerin ardından muhatabını nasıl arzuladığını yeminler ederek anlatır ve kaside yazmaktaki maksadının menfaat olmadığını söyler:

Sultan Veled, bu övgü dolu sözlerden sonra, ‘Senin güzel huyunu ben nasıl anlatırım? Çünkü insanların üzerinde güneş gibi aşikârdır. Yeryüzünde (hiç-bir) gözün, asırlar boyu dönemi gibi bir dönem görmediği ey güzel yüzlü emir!’ diyerek huyunun ve yüzünün güzel olduğunu; onun dönemi gibi huzurlu bir dönemin görülmediğini vurgular. Allah’ın pak zatına ve Peygamberin temiz canına yemin ederek, samimiyetle ve candan kendisini arzulamakta olduğunu söyler. Sultan Veled, bu manzumeyi şiirini sunmak veya üstünlüğünü göstermek için söylememiştir; aksi halde bu Basra’ya hurma ve Kirman’a kimyon götürmek olur. Çünkü tek ve bir Tanrı onu seçmiştir; insan olan herkesin onu övmesi ve ona teşekkür etmesi gerekir.⁵⁰

50 Veyis Değirmençay, “Sultan Veled’in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Met-

Hz. Sultan Veled’de, emîrül-mü’minîn vasfıyla İslam halifesi sayılan güçlü sultana samimiyetle sadakatini sunan bir şâir profili vardır. Var eden kudretin yani Hakk’ın hayata dair söylediklerinin bir tarafa bırakılması, tasavvufî açıdan sakıncalıdır. Kıssadaki şâir ise menfaat hesabını dünya odaklı yaptığı ve samimiyetsiz görüldüğü için hüsrana uğrayacaktır.

2.9. Şâirin Tek Geçim Kaynağının Şiir Olması ve Geçim Darlığı Çekmesi

Şâirin Kıssası’nda aradan yıllar geçer. Birkaç sene sonra şâir, yine ihsan ümidi ile gelir. Şâh, kendi kuralına göre yine bin dinar verilmesini söyler. Ancak yeni bir vezir gelmiştir. Onun da adı Hasan’dır. Yeni vezir Hasan, bin altının çok olduğunu, masrafların arttığını, hazinenin boş olduğunu belirtir. Şâiri, binin onda birine ikna edeceğine dair şâha söz verir:

1168. “Birkaç sene sonra şâir fakr ve kılletten nâşî rızık ve dolaşmak için muhtaç oldu.”⁵¹

Mesnevî-i Şerif’teki kıssadan anlaşıldığına göre bahsi geçen şâir, geçimini bu yolla temin etmektedir. Tasavvufî açıdan düşünülürse şiirin özündeki mânâ, tevhitir. Bu itibarla, şiirle yakından uğraşan insanların hayata bakış açılarının farklı olması beklenir. Şiir yazmanın beşerî bir meşgale veyahut geçim vesilesi hâline gelmesi, insanın zaafıdır. İcra edilen iş her ne ise olabildiğince Allah rızası için yapma taraftarı olmak lazımdır.⁵² Bu kıssada ise şâirin böyle bir tabiatının olmadığı, bu işi tamamen geçim vesilesi hâline getirdiği görülmektedir.

hi”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52 (2014): 32.

51 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 341.

52 bkz. Murat Eroğul, “Ahmet Özhan’ın Hayatı, Eserleri ve Türk Din Müsikisi İcra Geleneğindeki Yeri” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 87.

Gerek Hz. Mevlânâ gerekse Hz. Sultan Veled, geçim maksadıyla insan metheden şâiri yermişlerdir: “Tek geçim kaynağı şîir olan methiyeci şâiri, Mevlâna ve oğlu Sultan Veled yermiştir. Onların şîirinde bu özellikteki şâir ve şîir aleyhine ifadeler ciddi yer tutar. Onlara göre olumlu şâir kimliği, ârif ve âşık şâir kimliğidir.”⁵³ Ancak kıssadaki şâir, fakirlik çekmemek ve rızkını temin etmek adına, kendisini yeniden aynı kapıya başvurma mecburiyetinde hisseder. Şîir, onun tek geçim kaynağıdır:

1169. “Dedi: ‘Fakr ve el darlığı vakti, tecrübe olunmuşun cüst ü cûsu çok iyidir.’”⁵⁴

Şâir, aynı ihsanı arayıp bulmak için yola çıkar çünkü fakir düşmüştür. Takdim edeceği şîir sayesinde, el darlığından kurtulmalıdır. Şâir, yarını düşünmektedir. Bu durum, kendisinin pek de tevekkül ehli olmadığını gösterir. Şâirin bu hâli, akla kanaat ile alâkalı şu hikâyeyi getirir:

Sultanın biri, gördüğü bir rüya üzerine “Ölümünden sonra öteki dünyada ne olacağım?” sorusunu sorar. Vezirini çağırır. Vezir, bu sorunun cevabını karşılık dağlarda yaşayan dervişin bileceğini söyler. Yaşlı derviş sultanın huzuruna getirirler. Derviş, “Sen bu dünyadayken ahiret hayatı için ne yaptın?” diye sorar. Sultan da yaptırdığı yetimhanelerden, hastanelerden bahseder. Derviş, padişaha merak etmemesini, bu hayır hasenat ile öbür dünyasının da mamur olacağını söyler. Padişah, çok sevinir ve dervişe “Dile benden ne dilersen” der. Derviş, sadece bir kâse pirinç ister. Ülkenin melikinden sadece bir kâse pirinç istemesini doğru bulmayan sultan, ödül konusunda

ısrar eder. Derviş, o zaman iki kâse pirinç ver deyince, sultan ısrara devam eder. Sonunda derviş şu cevabı verir: “Bak sultan, sen anlamadın. Biz bir kâse pirinç bulduğumuzda şükreder, yeriz ve yarını düşünmeyiz. Ama sen bana iki kâse pirinç verirsen ‘Üçüncü gün ne yerim?’ diye düşünmeye başlarım ve bu böyle devam ederse sonunda senin gibi olurum.”⁵⁵

Bu hikâyede, özel bir hâlde bulunan dervişin hayat tarzı anlatılmaktadır. Teslimiyet ve güven içeren bu hayat tarzı, ona mahsustur. Kanaat varoluşunun üst noktasını yaşayan dervişin bu hâlinin herkeste olmasını beklemek, elbette imkânsızdır. Ancak, kanaatin de ne kadar kıymetli bir değer olduğunu göz önüne almak gerekir.

Tarihî açıdan yaklaşılmınca şâirlerin genellikle şîiri para kazanma maksadıyla yazdıkları görülmektedir. Kıssadaki şâir özelinde bakıldığında ve tasavvufî açıdan yaklaşıldığında ise bu durumun yanlışlığı ortaya çıkar. “Cebinde çok, gönlünde yok olsun!” diye dua eden ve rızık endişesi taşımayan dervişlerin aksine, kıssadaki şâirin endişeli olduğu görülür. Tasavvufa göre insanlara muhtaç olmamak, yemek, içmek ve temel ihtiyaçları gidermek için mutlaka çalışmak gerekir. Fakat bu çalışma, rızık kazanma aracı olmaktan öteye gitmemelidir. Para kazanmak bir hedef hâline getirilmemeli, gönülde bir yer işgal etmemelidir.⁵⁶ Yeterince çaba sarf ettikten sonra, eline geçenle yetinme anlamına gelen kanaat, sahip olma hırsının tersidir. Safer Dal’ın, “Emek artar, ama rızık artmaz” sözü akla getirilirse kıssadaki şâirin sadece emeğinin arttığı söylenebilir.

53 Adnan Karaismailoğlu, “Selçuklu Dönemi Şiiri ve Mevlânâ’nın Şiirinin Özellikleri”, *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu Bildiriler Serisi 1*, (Konya: SÜMAM Yayınları, 2007), 5.

54 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 341.

55 Mustafa Merter, *Psikolojinin Üçüncü Boyutu Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*, (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014), 229.

56 bkz. Cafer Özdemir, “Bir Şiir Şerhi, Yunus’un Dünyasında Derviş Kimliği”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 10, 2 (2021): 573.

2.10. Şâirin Padişahın İhsanı İçin Tekrar Gelmesi

Şâir, kereminden daha evvel istifade ettiği tarafa, bu sefer yeni bir ihtiyacını karşılamak üzere yönelir. Para veya ipek ve yünlü câme almak amacıyla lütuf sahibine yönelen kıssadaki şâir, anlaşıldığı kadarıyla devletin aylıklı bir şâiri değildir. Sadece, daha evvel tecrübe ettiği bir dergâha yönelme ihtiyacıyla yeniden yola çıkar:

1170. “Bir dergâhı ki keremde tecrübe ettim, yeni hâceti de o tarafa götürürüm.”⁵⁷

Daha önce hükümdarın cömertliğini tecrübe etmiş olan şâir, elbette yine aynı kapıya başvurmalıdır. *Mesnevî-i Şerîf*’te şâirin bu hâli, Allah’tan daha önce yüz binlerce kez rahmet isteyen kulun, yine ona başvurması şeklinde anlatılır. Eğer böyle düşünülürse şâirin, bağış ve lütuf için aslında Allah’a yöneldiği de söylenebilir. Yani bu düşünceye göre şâir, zâhiren hükümdara başvuruyor gibi gözükse de aslında, Allah’a yönelmektedir. Fuzûlî de *Şikâyetnâme* isimli eserinde aynı mantıkla hareket etmiş ve Allah’ın dünya rızkını hükümdarlara ısmarladığını belirtmiştir: “Fuzûlî mektubunun başında, verilen bağış aslında sizin değil, Allâh’ındır demek için; Allâh’ın dünya rızkını vakıf yapıp onun tevliye ve idaresini hükümdarlara ısmarladığını söyler.”⁵⁸ Kimi şâirler, Allah’ın sıfatlarını hatırlayarak sultanlara ve büyüklere sevgi gösterirler. Bir diğer ifadeyle bazı şâirler için hükümdara sevgi göstermek, Allah’ın isim ve sıfatlarını hatırlamak anlamına gelebilir. Onlar, sadece bu gayeyle sultanlara methiye yazabilirler. Bu şekilde elde ettikleri kazanç ise onlara hoş görünür. Aynı zamanda ibadet ettiklerini de düşünürler. Çünkü Allah’ın sıfatlarını hatırlayarak birisini sevmek ve övmek, aslında onu yaratanın yani Allah’ın

sanat ve kudretini övmekle eşdeğerdir.⁵⁹ Aslında şâir denen kişi, Allah’ın güzelliğini sevip övendir: “Lutf u kerem, ihsan u ‘atâ Tanrı’nın sıfatlarındandır. Sultanlar ve ekabire, o sıfatla sevgi gösterilir, onların şanıdır.”⁶⁰ Şâirlerin, padişahlara methiye şiirleri sunma geleneğinin ardında kişisel çıkarlardan öte, saltanatın ilâhî bir değer olarak algılanmasının yattığı göz önüne alınırsa⁶¹ ve bu pence-reden kıssadaki şâirin tutumuna bakılırsa şu görülür: Kıssanın devamında da görüleceği üzere, buradaki şâirin maddî çıkar sağlama amacı vardır. Aksi takdirde kendisine revâ görülen miktara “Eyvallah” demesi ve Allah’ı temsil eden hükümdarı, eleştirmeden ve isyan etmeden her hâliyle verileni kabul etmesi gerekirdi. Ancak, durum böyle olmayacaktır.

Şâir, padişahın ihsanına nâil olmak sevdisıyla tekrar o sultanın tarafına gelir ve yeni yazmış olduğu şiiri getirir:

1187. “Şâir atâ sevdâsından dolayı diğer def’a yüzünü o ihsân edici şâhin tarafına koydu.”⁶²

Kıssadaki şâirin hâlinde anlaşıldığına göre o, şiiri mal mesabesinde görmektedir. Hâlbuki şiir, amaç değil araç olmalıdır. Burada, Hz. Mevlânâ’nın şiire bakışı göz önüne alınırsa kıssadaki şâirin düştüğü hâl daha rahat anlaşılır. Hz. Mevlânâ; bir veli, bir âşık ve bir fıkıh âlimidir. Onun, sözlerini şiirle ifade etmesinin nedeni ise Anadolu insanının ahenge daha yatkın olmasıdır. Ahenkle söylenen sözler akılda daha kolay kalır, daha rahat kavranır ve anlaşılır. Hz. Mevlânâ’nın şiirle meşgul olmasının temel sebebi budur.⁶³

57 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 341.

58 İnalçık, *Şâir ve Patron*, 53.

59 bkz. Ö. Tuğrul İnançer, “Tasavvuf Edebiyatını Anlamak İçin İnsan Olmak Lâzımdır”, *Ayraç Dergisi*, 43 (2013): 48.

60 İnalçık, *Has-Bağçede ‘Ays u Tarab*, 269.

61 bkz. Alvan, “Cevherî’nin Sultan II. Bayezid’e Sunduğu Methiyeler”, 217.

62 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 346.

63 bkz. Ö. Tuğrul İnançer, “Hz. Mevlana Kim Değildir?”, *MyMecra Youtube Kanalı*, 7 Aralık 2021, htt-

Ancak kıssadaki şâir, şiiri geçim kaynağı olarak gördüğünden böyle bir bakış açısına sahip değildir. Beyitte de belirtildiği üzere şâir, “atâ sevdası”ndadır.

Kıssadaki şâire göre padişahın verdiği ihsan mukabilinde, ona bir şiir verilmelidir. Bu, bir anlamda şâirin padişaha hediyesidir:

1188. “Şâirin hediyesi ne olur? Yeni şiir; muhsin tarafına getirir ve rehin koyar.”⁶⁴

Şâirin, padişahın ihsanına vâsıl olabilmesi için şiiri sanat hâline getirmesi, sultanın methinin endişesi içinde olması gerekir. Kıssadaki şâir de sultanın methinin endişesindedir, ancak vâsıl olmak istediği şey paradır.

2.11. Şâirin ve Hükümdarın Birbirlerine Muhtaç Olmaları

İhsan edici kimseler, cömertlik ve iyilik içinde altınlarını önlerine koymakta ve şâirlerin methiyelerle gelmelerini beklemektedirler:

1189. “Muhsinler yüz atâ ve cûd ve ihsân ile, altın koyup, şâirlere muntazırdılar.”⁶⁵

Karşılıklı şiir okunan (müşâare) şuarâ meclislerinde, hükümdarın musanna‘ (sanatlı, sanatkâr elinden çıkmış) bir şiire cömert ihsanlarda bulunabilmesi için, sanattan behresinin olması lazımdır. Zaten şâirler, doğal olarak hem sanattan anlayan hem de cömert olan hükümdarın etrafında olmak isterler. Bu, aynı zamanda saltanatın gücünü göstermeye de vesile olur:

Bu bilinçle donanan Osmanlı padişahları saltanatının gücünü göstermek, etkilerini kalıcı kılmak ve halkın desteğini kazanmak adına âlim ve sanatkârları himaye etme gayretinde olmuştur. Bu yüzden şehzadeliklerinden itibaren çoğu iyi birer

şâir, hattat ve musikişinas olan Osmanlı padişahlarının eğlence meclisleri, daima sanatçıların özellikle şâir ve musikişinasların hünerlerini sergilediği en önemli sanat mahfilleri olmuştur.⁶⁶

İhsan edici olan bu şâhların nezdinde methiyeyi içeren bir şiir, yüz denk ipekli libastan daha makbuldür. Bu şiir, mânâ deryasının dibinden mârifet incilerini çıkarırsa o zaman şâirin şahsı, padişahın gözünde pek itibarlı olur. Burada şiirin irfan tarafına işaret edilmiş, hakikati bilme anlamına gelen mârifetten bahseden şiir, muteber tutulmuştur:

1190. “Onların önünde bir şiir yüz denk ‘şa’r’dan iyidir; husûsiyle ka’rdan gevher getiren şâir.”⁶⁷

Belli bir sanat zevki ve anlayışına sahip patronun himayesi altındaki sanatkâr, bulunduğu duruma dikkat ederek eser verir. Patronun veya hâminin sanatsever olması, onun sanatı koruması ile doğru orantılıdır. Sanat bakımından ele alındığında, Sultan II. Selim Han Dönemi buna misâl olarak verilebilir. Bu dönem, mâsikînin çok ileri gittiği bir devredir. Bunun nedeni ise bizzat padişahın mâsikîşinâs olmasıdır. Hâsılı, sanatın desteklenmesi, devlet adamlarının sanatsever olmaları ile de ilgilidir. Sanatın ilerlemesi ve yükselmesi bu teşvike bağlıdır.⁶⁸

İnsanoğlu, dünya hayatında evvela ekmek ve gıda için çalışır. Hayvan ve insan vücuduna, his ve iradesine göre hareket etme gücü veren ruhun dizgini, ancak gıda ve ekmek olabilir:

1191. “Âdem evvelen ekmeğin harîsi olur; zîrâ gıdâ ve ekmek canın dizgini olur.”⁶⁹

Gıdaya ve ekmeğe muhtaç olan insan, sadece bedeninin yaşam gücünü idame ettirebilmek

ps://www.youtube.com/watch?v=L_Ta__mrF9A.

64 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 346.

65 ay.

66 Alvan, “Cevherî’nin Sultan II. Bayezid’e Sunduğu Methiyeler”, 215.

67 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 347.

68 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 37.

69 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 347.

için beslenmeli, aşırıya kaçmamalıdır. Buna rağmen Hz. Mevlânâ’ya göre insan, gıdasını kazanabilmek için türlü türlü hilelere başvurarak hırsına mağlup olur:

1192. “Kesb tarafına, gasb ve yüz hileler tarafına, hırs ve emelden olan keş üzerine can koymuştur.”⁷⁰

Emeline ulaşabilmek için yüz türlü hile yapan, bu uğurda canını bile feda edebilecek bir hırsa sahip olan insan, nimet ve mer-tebe için her şeyi yapabilecek niteliktedir. Gıdasını ve ekmeğini kazanmak için canını bile fedaya hazır olan insan zenginleşir ve eklemek için artık çalışmaya ihtiyacı kalmazsa işler değişir. Başka şeyler öncelenmeye başlanır. Hâsılı, eklemek kazanmaya ihtiyacı olmayan hükümdar artık şöhrete, ada, sana ve şâirlerin methine ihtiyaç duymaya başlar. Yani, şâirlerin sultana muhtaç olmaları gibi padişah da şâirlere muhtaç hâle gelir. Padişahlık makamına nâil olanlar, mâişet temini gamından kurtulurlar. Ancak buna rağmen, bakmakla yükümlü oldukları için halka rızık temin etme mecburiyetleri vardır. Padişah önce insan, sonra da hükümdar olması hasebiyle, “Rezzâk” ism-i şerifinin mazharı olmalıdır. Mutlak Rezzâk, Allah olmakla beraber, hükümdar da onun kulu olarak bu ismin mazharı durumundadır. Hasılı hükümdara, rızık temin etmek görevi yüklenmiştir. O, kendi kabı kadar yani nisbî olarak bakmakla yükümlü olduğu kimsele-rin rezzâkıdır. Bunun hakiki müsebbibi ise Rezzâk-ı âlem Allah u Zülcelâl’dir.⁷¹ Rezzâk isminin mazharı olan ve bunun gereklerini yapan hükümdar, diğer taraftan kendini met-hedecek şâir ve edip aramaya başlar. Yönetici, tebaası gözünde prestij elde etmek istiyorsa başka yollarla elde edemeyeceği prestiji, sana-

ta ve sanatçıya destek vererek elde edebilir.⁷² Dolayısıyla sultan, iyi bir nam alabilmek için şâirlerin methiyelerine ihtiyaç duyar:

1193. “Vaktâki nâdir sebebiyle ekmekten müstağni oldu, nâmın ve şâirlerin med-hinin âşıkıdır.”⁷³

Kıssadaki şâirin paraya ihtiyacı olduğu kadar, hükümdarın da şöhrete ihtiyacı vardır. Bu şöhreti temin edecek vasıta ise şâirdir.

2.12. Şâirlere Gösterilen İlginin Yol Açtığı Rekabet

Mâişet derdinden müstağni olan hükümdarlar ve vezirler, şâirlerin methiyelerine âşıktırlar. Şâirlerin sayesinde onların asılları ve nesil-leri yükselir. Âlîcenaplık ve cömertlikleri, şâirler vesilesiyle ilan edilmiş olur. Bu ilan için, şâirler ise hizmetçilik ederler:

1194. “Tâ ki onun asl u faslına meyve vereler, onun fazlının beyânı hakkında minberler koyalar.”⁷⁴

Tarihimizden misâl vermek gerekirse mesela Şehzade Cem, başlangıçta çok güçlü bir hâmî olsa da “sâhib-i mülûk-ı Osmanîye” olamamıştır.⁷⁵ Hâmîlerin birbirleriyle yarışmaları ise ahali bu rekabetten istifade etmediği müddetçe bir anlam ifade etmez. Dolayısıyla, hâmilik sadece güç göstergesi olarak değil, ahali düşünülerek de yapılmalıdır.

Hükümdarların veya vezirlerin ne kadar altın verdiklerine dair bilginin, şâirlerin methiyeleri vesilesiyle amber kokusu gibi halk arasında yayılması gerekir:

1195. “Tâ ki onun altın bağışlayıcılığının

⁷⁰ ay.

⁷¹ bkz. Ö. Tuğrul İnançer, “Ö. Tuğrul İnançer’den Sohbetler –İnsan”, *Âsitâne Mevlevî Kültür Dergisi*, 3 (2010): 29.

⁷² bkz. Durmuş, Şair ve Sultan Osmanlı’da Edebî Hima-ye, 209.

⁷³ Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 347.

⁷⁴ ay.

⁷⁵ bkz. Türkan Alvan, “1582 Tarihli Yeni Bir Surname Metni: Akşemseddin’in Torunu Kadîmî’nin Sûr-Nâme’si”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 25 (2020): 12.

kerr ü ferî, güft ü gûda anber gibi koku vere!”⁷⁶

Padişahın gücünü/zenginliğini halkın gözleri önüne sermek için, sadece şâirler vasıta olarak kullanılmaz. Tarihî bilgilere göre, sanatın ve zanaatın geliştirilmesi ve halka duyurulması adına, halka açık düğün şenlikleri bile, olumlu bir ortam oluşturmaya yetmektedir.⁷⁷

2.12. Şâirin Yücelttiği Hükümdarın İsim ve Sıfatının Hakkını Vermesi

İnsan, Allah’ın sıfatları ile yaratılmıştır. Sıfatlar, zâtın zâhiridir. İnsan, Allah’ın vasıflarıyla yaratıldığı için, onun ahlâkı Allah’ın sureti yani sıfatı üzerinedir:

1196. “Bizim hulkumuzu Hak kendi sûreti üzerine yaptı; bizim vasfımız, O’nun vasfından sebak tutar.”⁷⁸

Âlemdeki her şeyin Allah’ın isim ve sıfatlarının bir yansıması, tecellisi olduğunu göz önüne alan Ahmet Avni Konuk, bu noktada bir hadis-i şerifi zikretme ihtiyacı duyar: “Muhakkak Allah Teâlâ Âdem’i kendi sureti üzerine yarattı.” Burada sûret kelimesi, sıfat anlamına gelmektedir. Allahu Zülcelâl’in sadece ilahlık vasfı tektir, yani ilahlık sadece ona aittir. Ancak, Allah’ın diğer bütün esmaları insanda da mevcuttur. Esmâü’l-Hüsna, insanda mazhardır. İnsan, bütün esmaya sahiptir ve esmanın insanda mazhar olması gerekir.⁷⁹ Bu açıdan yaklaşırsa her ne kadar bilgin ve sanatkâr, hükümdarın saygınlığını, sarayın nam u şanını yüceltmek için lazımsa da hükümdar, hükmeden/her şeyin hükmünü veren demek olan “Hakem” isminin özelliğini bünyesinde taşımadıkça bir anlam ifade etmez. Hükümdarların/hâmîlerin şiir kültürüne vakıf olmaları çok mühimdir. Eğer iyi

bir şâir hatalarla dolu bir şiir kitabı sunarsa huzurdan kovulabilir.⁸⁰ Bu, hükümdarların isim ve sıfatlarının hakkını vermeleri anlamına gelir.

Allah, kullarından şükür, hamd ve senâ isteyen sıfatları da hâizdir. Allah’ın isim ve sıfatlarının bir yansıması olan kul da doğal olarak bu dünyada övgü isteyen olur. Yani bir insanın övülmeyi istemesi, bunu talep etmesi, aslında Allah’ın bu özelliğinin insandaki bir tecellisidir:

1197. “Çünkü o Hallâk şükür ve hamd isteyenidir; âdem için dahi medh isteyicilik huydur.”⁸¹

Şöhretini ve mevkisini her daim yüce tutmak zorunda olan hükümdar, övülmek suretiyle bunu sürdürmeye çalışır. Görüldüğü gibi, siyasette şöhret vardır. Hâlbuki Efendimiz, “Şöhret, âfettir” diye buyurmuşlardır. Ancak, onun bu sözünü de doğru anlamak gerekir. “Şöhret, âfettir” demek başka şey, “Şöhret yasaktır” demek başka şeydir. Aslında şöhret, yasak değildir. Ancak bu hâl, bir âfete benzer. Âfetten korunabilmek ise zordur. Şöhretin bu âfet hâline karşı, birtakım tedbirler almak lazımdır. Hâsılı, şöhretin celâli âfettir; onun da tedbirleri alınabilir ama zordur.⁸² Hükümdarlar, daha çok şöhretin ihsan tarafını düşünerek şöhrete meylederler. Kısacası bu durum, bıçak sırtı bir hâl arz eder. Övülmeyi istemek normal karşılanabilir, ancak herkesin methini ve tâzimini arzu etmek anlamındaki şöhret yani “şehvet-i hafîyye” sakıncalıdır. Tâhirü’l-Mevlevî, *Mesnevî-i Şerîf*’in ikinci cildinde yer alan “Kibir ve kinin başlangıcı şehvettendir. Şehvetin rûsûh ve meleke hâlini alması da onun âdet edilmesindendir” beytini izah ederken “şehvet-i hafîyye” ile alâkalı şu hadis-i şerifi zikreder: “Sizin için korktuğum

76 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 348.

77 bkz. İnalcık, *Has-Bağçede ‘Ayş u Tarab*, 308.

78 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 348.

79 bkz. İnançer, “Ö. Tuğrul İnançer’den Sohbetler –İnsan”, 28.

80 bkz. Durmuş, Şair ve Sultan Osmanlı’da Edebî Hima-ye, 158.

81 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 348.

82 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 96.

şeylerin en korkuncu riya ile şehvet-i hafîyyedir.”⁸³ Şehvetin hafîsinin yani herkesin methini arzu etmenin, sahibine kibir vermesi söz konusu olduğundan bu şekildeki medih hoş karşılanmamıştır. Dolayısıyla, hükümdarların herkesin methini arzu etmelerine bu pencereden de bakılmalıdır.

2.13. Şâirin Hükümdarın Desteğini Almak İçin Tekrar Gitmesi

Patronun şöhretini yüceltebilmesi, şâire olan bağlılığı ile doğru orantılıdır. Bu bağlılığın bir sonucu olarak şâir, şükür ve ihsan beyan eden şiirini alarak şâh tarafına gider:

1202. “Şâir o şâh tarafına gitti ve ölmeyen şükür ve ihsân hakkındaki şiiri götürdü.”⁸⁴

Padişahın ihsanının ölmediğine ve ölmeyeceğine inanan şâir, bu inanç ve temenni ile yine aynı tarafa yönelir. Ona muhtaçtır; gidecek başka kapısı yoktur. Şâir, hükümdarın desteği olmadan yapamayacağını bilir. Çünkü hükümdar koruyuculuk, hâmilik görevinden dolayı adâleti üstün olandır. Bu adâlete itimat eden şâir, geçen sefer aldığı gibi bir ihsan ve bahşış ümidiyle, şiirini tekrar padişah tarafına götürür:

1209. “Şâir şiiri, bahşış ve geçen senenin ihsânı ümidi üzerine şehriyâr tarafına götürdü.”⁸⁵

Şâir, yeteneğini kanıtlama ve sultandan himaye ve destek sağlama amacıyla yazdığı⁸⁶ şiirini padişaha götürerek iyiliğin ölmeyeceğini anlatmaya çalışır. Burada, şâirin hüsnüzan ile hareket etmesi dikkat çekicidir. Aklına aksi bir muameleyi getirmeyen, olumsuz bir hâl veya tavır ile de karşılaşabileceğini düşünmeyen şâir, her şeyin aynen devam ettiğini

zannetmektedir. Hâlbuki kıssanın sonunda da görüleceği üzere, hiçbir şey umduğu gibi olmayacaktır.

2.14. Şâirin Beklentisi ve Hükümdarın Takdiri

Şâir, önceki ihsanın ümidiyle yazdığı şiirini, evvelce aldığı on bin altını yine almak ümidiyle kaleme almıştır:

1210. “Sağlam incilerden dolu olan bu şiiri evvelki ümîd ve ikramın kokusu üzerine.”⁸⁷

Evvelki gibi dinlenmek ve takdir görmek üzere yola çıkan şâir, padişahı, patronu gibi telakki etmiş ve anlamlı mısralarla onu etkilemek istemiştir. Şâh, âdeti üzerine daha evvel teklif ettiği rakamı tekrarlar. Yine şâire bin altın verilmesini söyler. Padişahın ikram konusunda alışkanlık hâline getirdiği rakam budur, bu rakamın dışına çıkmamaktadır. O, her şâire bin altın verilmesini ister:

1211. “Şâh yine kendi huyu üzerine ona bin dedi; çünkü o şehriyârın âdeti böyle idi.”⁸⁸

Elde olana kanaat etmek yani istiğna, her şâirde görülebilecek bir özellik değildir. Para almak için şiir yazmayı bir yaşama biçimi hâline getiren şâirler olduğu gibi, tarihimizde hayatını kanaat içinde geçiren ve herhangi bir devlet büyüğünü övmeden yaşayan şâirler de olmuştur. Nitekim Hz. Mevlânâ’nın şiir yazması da şiirin ahenginden istifade ederek sözlerin daha rahat anlaşılması içindir. Şiire kıymet verdiği için değildir: “Yoksa şiir nerede ben nerede ve vallaha ki ben şiirden bîzârım ve benim indimde şiirden beter bir iş yoktur. Benim şiir söylemem ona benzer ki bir kimse misâfirin ârzûsuna tebaan elini işkembeye sokup yıkar. Mâdem ki misâfir

83 Tahirü’l-Mevlevî, *Mesnevî Şerhi*, II: 1018-1019.

84 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 350.

85 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 352.

86 bkz. İnalcık, *Has-Bağçede ‘Ayş u Tarab*, 253.

87 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 352.

88 ay.

işkembe iştiâ eylemiştir. Lâzımdır.”⁸⁹ İstiğna hâlindeki şâirlere tarihten misâl vermek gerekirse bütün ömrünü sıkıntı ve yoksulluk içinde geçiren Emrî verilebilir. Kimsenin bilmediği mazmunları, ince hayalleri şiirlerinde kullanan şâir Emrî’nin, sanatını ve kişiliğini olumsuz etkileyeceğini düşünerek geçim kaynağı elde etmek adına kaside yazma âdetini terk ettiği düşünülebilir.⁹⁰ Kıssadaki şâirde ise bu istiğna ve kanaat söz konusu değildir.

2.15. Şâirin Hâmîsini Kaybetmesi

Şâirin Kıssası’nda şâir, bu sefer bir mesele ile karşı karşıyadır. Geçen sefer geldiğinde şahın bin altınını on bin altına çıkaran o vezir vefat etmiştir. Artık o cömert vezir yerinde yoktur:

1212. “Fakat bu def’a cömertlikten dolu olan o vezir, izzet burâkı üzerinde dünyadan gitmiş idi.”⁹¹

Kıssadaki şâir, büyük hâmîsini kaybeder. Büyük bir hâmîyi kaybetmek, çok şeyi değiştirebilir. Özellikle hâmî sadece şâir sınıfını değil, çok daha geniş bir çevreyi himaye ediyorsa onun kaybı pek çok sıkıntıyı da beraberinde getirir. Kıssadaki şâir, artık imkân-lardan beklediği yararı sağlayamayacaktır. Bu da kendini kötü hissetmesine sebep olur.

2.16. Yeni Vezirin Merhametsizliği

Eski vezir vefat ettiğinden, yerine yeni bir vezir gelmiştir. Şâire göre o, pek merhametsiz ve cimridir, ucub ve gurur sahibidir. Mârifetin iltifata tâbi olduğunu göz ardı ederek şâire az altın vermek için plan yapar. Hâsılı, anlayışsız

biridir. Eski vezir gibi derviş tabiatlı değildir. Eski vezir, şâirin samimiyetsizliğini ve aslında maksadının ne olduğunu bildiği hâlde yine de şâire iyi davranmıştır. O, şâirin şiir yazmasının, şiire vezin ve kafiye uydurmak için çalışmasının ardındaki hakikati bilir. Yine de ona iltifat eder. Hâlbuki bu vezir, merhametsizliği ve hasisliği ile şâire göre bir zâlimdir. O, devletin bir sürü zarûrî masrafı varken şâire bahşiş olarak bin lira verilmesini doğru bulmaz:

1213. “Onun makamı üzerinde yeni vezir reis olmuş, lâkin pek merhametsiz ve hasis idi.”

1214. “Dedi: ‘Ey şâh, bizim masraflarımız vardır, bu şâire bu kadar bahşiş mükâfât olmaz.’”⁹²

Vezirin tavrını göstermesi açısından, şâire merhamet edilip edilmemesi önem arz eder. Tarihimizde derviş tabiatlı vezirler olduğu gibi, daha ötesi derviş paşalar dahi olmuştur. Yani derviş tabiatlı olmanın ötesinde, bizatihi derviş olan paşalar da yaşamıştır. Mesela, Nûreddin Cerrâhî Asitânesi’nde kahve nakibi yani dervişlere ve misafirlere kahve pişirip ikram eden zât, bir Osmanlı paşasıdır. Bu zatın, arabası ile yolun başına kadar geldiği, dergâh kapısına ise yayan yürüdüğü bilinmektedir.⁹³ Hâsılı, şâirlerin ödüllendirilmesi vezirin ve padişahın hayata bakış açısı ile doğru orantılıdır.

Vezir, padişaha, şâire çok altın vermemesini, bunun yerine daha az altın vermesini söyler. Kendisinin şâiri bu konuda ikna edeceğini dile getirir. Vezirin dediğine göre o, şâiri sadece yirmi beş altına râzı edecektir:

1215. “Ey mağtenem, ben bunun onda birinin dörtte biri ile şâir olan adamı hoş ve râzı ederim.”⁹⁴

89 Ferîdûn İbn-i Ahmed Sipehsâlâr, *Menâkıb-ı Hazreti Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Sipehsâlâr Tercümesi*, terc. Ahmet Avni Konuk, haz. Duygu Kara, Mine Kara, (2020), 65.

90 bkz. Türkân (Çınar) Alvan, “Emrî Divânı’nın Nazım Bilgisi ve Belâgat Yönünden İncelenmesi”, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 14.

91 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 352.

92 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 353.

93 bkz. İnançer, *Vakte Karşı Sözler*, 71.

94 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 353.

Şâir, vezir ve padişaha şiir ikram etmesi mukabilinde, kendi de bir ikram bekler. Saraya kadar gider, tâzim ve hürmetle şiirini arz eder. Ancak bu ikrama karşılık gördüğü muameleye şaşırır. Kişinin, ne olursa olsun kendine ikram edene bir başka ihsanla karşılık vermesi gerekir. Karşıdaki kişi gayrimüslim dahi olsa düşmanlık etmediği sürece ona ikramda bulunmak, Hz. Muhammed’in (sav) yüce sünneti gereğidir. Nam ve şanın gelmesini sağlamak için öngörülü davranarak tedbir almış eski vezirin yerine, bu yeni vezirin böyle hareket etmesi, saray vazifelilerinin dikkatini çeker ve onu ikaz etme gereği duyarlar:

1216. “Halk ona dediler ki: ‘O evvelki sadırdan, o dilâverden bir on bin götürmüştür.’”⁹⁵

Ancak kıssadaki vezir, bu anlamda tedbir almak bir tarafa zaten az olan altın miktarını daha da azaltmak için uğraş vermektedir. Zaten şâir, insanın ihsanına takılarak ve onu bekleyerek, yani insandan isteyerek haysiyetini tehlike altına sokmuştur. Vazifelilere göre yirmi beş altına şâiri râzı etmek, onun haysiyetini ayaklar altına almak anlamına gelir. Bu kadar az altın vermek, saray vazifelilerine göre şâiri dilenci yerine koymaktan başka bir şey değildir. Hâlbuki ona, daha önce sultan muamelesi yapılmıştır. Şu durumda devletin başındaki kişinin zâlimliği söz konusu olur. Ancak, devletin başındaki halifenin, görünüşte zâlim olmasının bile bir hikmeti vardır:

(...) yöneticiler, adaleti sağlamak ve halkına hizmet etmekle sorumludurlar. Buna mukabil, huzur ve güven ortamını korumak için yönetilen halkın yöneticilerine itaat etmesi farzdır (...) Yönetilirken emniyeti sağlanan ve kendisine hizmet edilen halkın da ‘Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden olan ulu’l-emre (idarecilere) de

itaat edin.’ ayeti gereği yöneticilere itaati farzdır. (...) Sadece Allah’ın şeriatıyla hükmetmezse halifeye isyan edilebilir, çünkü o zaman zaten halife değildir.⁹⁶

2.17. Eserin Değerini Patronun Takdirinin Belirlemesi

Şâir ile patron arasındaki ilişki, bir alışverişe dönüşmüştür. Şâirin ve patronun birbirlerinden karşılıklı beklentilerinin olması yani birbirlerine muhtaç olmaları düşünülürse ortada bir alışveriş vardır. Şâirin hizmeti karşılığında himmetin ortaya çıkıyor olması, himmeti alışveriş hâline indirmek anlamına gelir. Bu, bir tür matematikleştirme, materyalleştirme. Hâmîlik kurumunda hizmet karşılığında himmetin söz konusu olması, samimiyetsizliği beraberinde getirebilir. Bu durumsa şâirin aksi muameleyle karşılaşınca isyan etmesine neden olur:

1217. “Şekerden sonra kamış çiğneyiciliği nasıl yapar? Sultanlıktan sonra dilenciligi nasıl yapar?”⁹⁷

Kıssadaki yeni vezirin ise bu hususta yaptığı bir plan vardır. Onun amacı, şâiri bekletmektir. Şâiri uzun süre ihsan için bekletecek, sonrasında şâir beklemekten usanacaktır. Gösterdiği sabırsızlıkla da verilecek her türlü paraya râzı olacaktır:

1218. “Dedi: ‘Onu sıkış içinde sıkarım, âkıbet intizârdan nâle edici ve zayıf olur.’”⁹⁸

Vezire göre, bir köşede aç, kimsesiz, garip, hasta ve ızdırap çeken bir hâlde bulunduktan sonra şâir, ne olursa olsun kendisine verileni kabul etmeye râzı olacaktır:

1219. “Ondan sonra eğer ona o yoldan toprak versem çemenden gül yaprağı

96 Alvan, “Cevherî’nin Sultan II. Bayezid’e Sunduğu Methiyeler”, 214, 216-217.

97 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 353.

98 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 354.

95 ay.

gibi kapar.”⁹⁹

Burada bir şâirin/sanatkârın, duyduğu hayal kırıklığından istifade etmesi söz konusudur. Güçlü mevkide oturan patron, alçaklarda yaşam kavgası veren fakir şâirle karşı karşıya gelmiş gibidir. Efendisinden dilenerek/isteyerek zaten haysiyetini tehlikeye düşüren şâirin çaresizliği ise gün gibi ortadadır.

Yeni vezir, şâiri yirmi beş altına razı etmeye kararlıdır. Bu yüzden, bu işi kendisine bırakmalarını söyler ve şâiri bekletme suretiyle onu usandıracağına dair güvence verir. Burada vezirin, Allah tarafından kendisine verilmiş olan halifetullah sıfatının gereğini yapmadığı görülür. İnsan Esmâü'l-Hüsnâ'nın mazharı olduğu için, Allah'ın esmalarının gereğini yapmalıdır.¹⁰⁰ Vezir, burada esmayı gereği gibi bünyesinde taşımadığı için mesûl durumdadır. O, “Rezzâk” isminin gereğini yapmaz ve bu konuda ayak diretir. Tasavvufî pencereden bakılırsa onursuz bir davranış olarak görülen “insandan isteme” eylemi, şâir tarafından gerçekleştirilmiştir. Onun istememesi gerekir, ancak olan olmuştur. Bu noktadan sonra, kendisine el açılan kişinin yani idarecinin/yöneticinin, “İstersem elimi, reddedersem dilimi kessinler” düstûrunca karşı tarafa vermesi gerekir. Ancak vezir, “dilenci” ile uğraşmayı tercih etmiştir.

2.18. Şöhretini Yaymaya Çalışmayan Yeni Vezir

1220. “Bunu bana bırak; zirâ takâzacı demir gibi olsa dahi bunda üstadım.”¹⁰¹

Sultandan ve onun kudretli vezîriâzamından geçen sefer olduğu gibi iltifat, şefkat, himmet, ihsan, nakd ve itibar bekleyen¹⁰² şâir, kendisi için ne planlandığının ise farkında değildir:

⁹⁹ ay.

¹⁰⁰ bkz. İnâncer, “Ö. Tuğrul İnâncer'den Sohbetler –İnsan”, ۳۰-۳۹.

¹⁰¹ Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 354.

¹⁰² bkz. İnalcık, *Şâir ve Patron*, 40.

1221. “Eğer Süreyyâ'dan serâyâ kadar uça o beni görürse yumuşak olur.”¹⁰³

Alacak talebinde olan şâir, semâdan arza uça dahi vezir, onu az altına râzı edeceğine dair kendine güvenir.

Tarihî bilgilerden de anlaşıldığına göre, şâir ve sanatkâr birbirlerine malzeme olarak bakmaktadırlar. Gerek şâirin para kazanması için, gerekse patronun şöhretini yayması için, bol malzemeye ihtiyaçları vardır. Patron şâiri, şâir de patronu malzeme olarak gördüğü zaman, ortaya kendilerine göre bir güzellik (para, şöhret) çıkar. Bu malzemeler, yani taraflar olmadığı takdirde ise ortaya “güzel” bir şey çıkmaz. Kıssadaki vezir ise şâiri şöhretini yayma konusunda bir vasıta/gereç olarak görmemektedir. O, alışılanın aksi şekilde hareket eder. Sultan da ona, bu konuda izin verir. Kıssadaki vezir, bu şâirin saltanata bir faydasının olmayacağını düşünmüş olmalı ki bu yolda sultanı etkilemeyi başarmıştır.

2.19. Padişahın Vezirden İsteği

1222. “Sultân ona dedi: ‘Git, fermân senindir, fakat onu mesrûr et, zirâ bizim iyi söyleyicimizdir.’”¹⁰⁴

Vezirin böyle sözler söylemesi üzerine padişah ona izin verir, fakat bir şartı vardır. Şimdiye kadar padişah hakkında onca iyi söz söylemiş olan bu şâir incitilmemeli, mutlu edilmelidir. Padişahın bu konuya hassasiyet göstermesi ise mühimdir. Bu noktada, sultan ile şâir arasında bir sevginin/muhabbetin hâsıl olduğu söylenebilir. Ancak şâirin çıkarı göz önüne alındığında bu muhabbet, padişah-kul ilişkisi bağlamında bir mâşuk-âşık ilişkisi değildir. Buna rağmen, padişahın bu konuya hassasiyet göstermesi ehemmiyetlidir. Bu sevgi, tam anlamıyla kemâl hâline

¹⁰³ Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 354.

¹⁰⁴ ay.

gelmiş bir muhabbet değildir. Çünkü ortada şâirin dünyevî arzuları söz konusudur. Muhabbetin kemâli, izhardır. Yani ortaya çıkarmak ve muhataba belli etmektir.¹⁰⁵ Şâir, şimdiye kadar padişaha onu sevdiğini fazlasıyla belli etmiştir. Ancak bu izharın içinde dünya ümitleri vardır. Dolayısıyla izhar edilen muhabbet, tam anlamıyla kemâl hâline gelmemiştir. Şâir, sultanın hatırı ve para/câize için, kendi sözünü/kabiliyetini kullanarak şiir yazmış ve ona, onca iyi şey söylemiştir. Padişah, tüm bunlardan memnundur. Hâsılı, sultan, şâiri sever ve onun incinmesini istemez, dolayısıyla ondan ayrılmak da istemez. Yeni vezir, az altını şâiri incitmeden verme konusunda padişahı temin eder. Ona, bu işi layığıyla halledeceğini belirtir. Sadece bu şâirle değil, onun gibi lütuf ve inayet bekleyen yüzlercesiyle de hakkıyla başa çıkacağını söyler.

2.20. Şâiri Bekleten Yeni Vezir

1223. “Dedi: ‘Onu ve iki yüz ümîd yalayıcıyı sen bana bırak ve bunu benim üzerime yaz!’”¹⁰⁶

Tarihimizdeki şiir sunma biçimlerine bakıldığında, çoğu zaman arada bir aracının olduğu görülmektedir. Bu anlamda, aracının tavrı ve düşüncesi ehemmiyet arz eder. Kıssada aracı olan yeni vezirin şâire bakış açısı olumsuz olduğu için, padişahı da kendi düşüncesi doğrultusunda etkilemeyi başarır. Dolayısıyla yeni vezir, şâiri bekletmeye başlar. Şâir, ihsan almak ümidiyle beklerken bu arada mevsimler geçer. Kış biter, bahar gelir:

1224. “Böyle olunca sâhib onu intizârda bıraktı; kış gitti ve bahâr geldi.”¹⁰⁷

Sonunda inayetlere erişeceği ümidiyle ve

105 bkz. Ö. Tuğrul İnancı, “Osmanlıca Diye Bir Dil Yoktur”, MyMeera Youtube Kanalı, 2 Şubat 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=XslkbQbAg00>.

106 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 355.

107 ay.

istekle¹⁰⁸ bekleyen şâirde, mevsimlerle birlikte farklı duygu durumları görülür. Kışın ihsandan soğuyan şâir, bahar geldiğinde yeniden ümitlenir. Ancak çok uzun süre beklediği için, haber alamamaktan dolayı perişan vaziyettedir. Yeni vezir, övgüler saçan şâirlere karşı olumsuz bir tavır takınmıştır. Bu noktada akla *Mesnevî-i Şerif*’in ikinci cildinde geçen “Seni öveni tahkir et.” ifadesi gelir. Bu ifadenin geçtiği beyti şerh eden Tahirü’l-Mevlevî, eski padişahlarla vezirleri zulüm ve istibdada kıskırtanların şâirler olduğunu belirtir. Ona göre şâirler, birkaç kuruş koparmak için takdim ettikleri kasidelerle insanı kibir ve gurura sevk etmişlerdir. Tahirü’l-Mevlevî, şâirlerin pek çoğunun bu “günah”a girdiklerini belirtir.¹⁰⁹ Bu bakış açısıyla yaklaşılsa belki de yeni vezir, bu “günah”a girmemek için çaba sarf etmektedir, denebilir.

2.21. Şâire İtibarın Kalmaması ve Patronun İlgisizliği

1225. “Şâir onun intizârında ihtiyâr oldu, binâenaleyh bu gamın ve tedbirin zebûnu oldu.”¹¹⁰

Padişah, yeni veziri bu konuda uyarmış ve şâiri üzmemesini söylemiştir. Sultan, her şeye rağmen onun iyilik dolu sözlerinin farkındadır. Buna karşın yeni vezir, şâirin iltifat ve iltimasa mazhar olmasını istemez, bu duruma karşı çıkar. Yeni vezir, şâire fazla itibar edilmesini ve çokça altın verilmesini gereksiz bulmaktadır. Hâlbuki şâir, itibar görmek ister. İtibar görmek nefsinin de hoşuna gider, bu yüzden “Bana hürmet edilsin” fikri, herkesin olduğu gibi şâirin de hoşlandığı bir şeydir.¹¹¹ Vezirin şâiri usandırmak için yaptığı plan tutar ve şâir, en sonunda altından vazgeçer:

108 bkz. İnalçık, *Has-Bağçede ‘Ays u Tarab*, 261.

109 Tahirü’l-Mevlevî, *Mesnevî Şerhi*, II: 726.

110 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 355.

111 bkz. İnancı, *Vakte Karşı Sözler*, 67.

1226. “Dedi: ‘Eğer altın yoksa ki, bana düşnâm veresin, ta ki canım kurtula, sana köle olayım!’”¹¹²

Kendisine ihsan buyrulacak altından haber verilmemesi, şâiri itibarsızlaştırma politikasının bir ürünüdür. Hâlbuki “patrimonyal devlette yüksek kültür, yalnız yüksek saray kültürü olarak var olmuştur. Hükümdar sarayı ve ekâbir sarayları, toplumda şeref ve itibarın, servet ve becerinin tek kaynağı ve sığınağı”dır.¹¹³ Şâir, aylarca ihsan ümidi ile beklerken kendini mahvolmuş da hisseder. Ahde vefa gösterilmemiştir. Vezir, verdiği sözde durmamıştır.

Vezirin hâli, iki açıdan mesele teşkil eder. Şâiri kandırıp oyalamak suretiyle bekletmesi, bir taraftan insana verdiği müspet mânâdaki sözü yerine getirmemektir. Diğer taraftan ise Allah’a verdiği sözü tutmamak anlamını taşır. Bezm-i Elest’te Rabbine söz veren insanın, “Evet” cevabını verdiği hâlde sözünde durmaması bu noktada akla gelmelidir. Hâsılı vezir, mert bir insan değildir. İnsanın Bezm-i Elest’ten getirdiği vefa duygusu, vezirde kalmamıştır. O hem Rabbine hem de karşısındaki insana vefasızlık eder. Hâlbuki Hz. Mevlânâ, bir mevzuya dikkat çekmek istediğinde “Mert insanların vefâsı hakkı için” diye yemin eder.¹¹⁴ *Mesnevî-i Şerîf*’te anlatılan bu vezirde ise ne mertlik ne de vefa vardır. Üstelik vezir, davranışıyla Peygamberimiz’in “Teri kurumadan emek sahibinin emeğinin karşılığını ödemeleri” hususundaki emrini de yerine getirmemiş olur. Şâiri oyalayıp bekleterek onu daha az paraya râzı etmesi, şâirin zaafından istifade etmesi anlamına gelir. Bu hadisin hikmeti hakkında ise Ö. Tuğrul İnançer şunları söyler:

112 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 355.

113 İnalçık, *Şâir ve Patron*, 8.

114 bkz. Ö. Tuğrul İnançer, “Takriz”, *Pir-i Halveti Seyyid Yahya-yı Şirvanî Kitabı Manzum Eserler*, haz. Ümit Akdemir, Mustafa Tatcı, (İstanbul: H Yayınları, 2022), 10-11.

Bendeniz bu hadisi ilk duyduğumda hocama sormuştum, ‘Efendimizin bunu söylemesindeki hikmeti anlatır mısınız?’ diye. ‘Çok basit evladım,’ dedi, ‘Terin kuruduğu, yani yorgunluğun geçtiği zaman, işverenin vereceği daha az paraya razı olursun.’ O yorgunluk geçti, dinlendin. ‘On liraya pazarlık etmiştik ama dokuz lira’, ‘Eyvallah, olur’ dersin. Ama o yorgunluk, o ter sırasında, pazarlık neyse onu istersin. İşveren, senin bu zaâfından istifade etmesin diye Hazret-i Peygamber öyle buyurdu.¹¹⁵

Vezir, zâlimdir. Ancak onun zâlim olmasının da bir hikmeti olabilir. Zâlim dahi olsa idareciye itaat edilmelidir. Ancak şâir, isyan yolunu tercih eder. Hiçbir cevap alamamanın verdiği acı ile isyan eder. Huzurdan kovulmayı, sürgün edilmeyi göze alır:

1227. “İntizârım öldürdü, bâri git de! Tâ ki bu miskinın canı rehinden kurtulsun!”¹¹⁶

Patronun ilgisinin kalmadığını gören şâir çaresizdir. Hükümdar/kul arasındaki sevgi/aşk ilişkisinde yeri olmayan, sadece çıkarı doğrultusunda hareket ederek hükümdardan maddî, manevî nasiplenmek isteyen şâir,¹¹⁷ patronun hüsn-i nazarından uzak kaldığı için isyan eder. Şâirin ne olursa olsun müspet veya menfî bir cevap istemesi üzerine yeni vezir, kararlaştırdığı gibi yirmi beş altını şâire verir.

2.22. Şâirin Gücenmesi

1228. “Ondan sonra ona onun onda birinin, dörtte birini verdi; şâir ağır düşün-

115 Ö. Tuğrul İnançer, *Kenan Gürsoy ile Gönül Gözü*, (İstanbul: Sufi Kitap, 2021), 127.

116 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 355.

117 bkz. Gülçin Tanrıbuyurdu, “Patronun Hüsn-i Nazarından Mahrum Sürgünde Bir Şâir: Kalkandelenli Mu’idi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 13 (2014): 139.

cede kaldı.”¹¹⁸

Şâir, böyle bir muamele karşısında derin bir düşünceye dalar. Kıssadaki şâir gücenmiş bir hâldedir. Şâire layık görülen evvelki ihsan on bin liralık iken şimdiki ihsan, o gül demetinin yanında diken mesabesindedir:

1229. “Ki: ‘O öyle nakid ve öyle çok idi, bu ki geç açıldı diken destesi idi.’”¹¹⁹

Bu kadar bekledikten sonra gelen bu küçük ihsan, şâirin şikâyetine sebep olur. İhsanın azlığına şaşırıp kalan şâire, etrafındaki kimseler hakikati açıklarlar. Bir önceki cömert vezir, dünyadan göçüp gitmiştir.

2.23. Vezirin Padişaha Olumsuz Etkisi

1230. “Müteâkıben ona dediler ki: ‘O cömert vezir, dünyadan gitti, Hudâ sana ecir versin.’”¹²⁰

Şâir lehine karar veren eski vezirin yerine, aleyhine hareket eden yeni bir vezir gelmiştir. Şâir, bu hâle râzı olmak zorundadır. Yeni vezir, bu az ihsana onu mecbur bırakmıştır. Şâire söz söyleyecek ve karar verecek bir şey bırakmamıştır. Kıssada anlatıldığına göre, şimdiye kadar padişahın verdiği tüm ihsan ve atâlar, eski vezirin sayesinde olmuştur. Önceden beklentisinin çok üstünde altına ve hil’ate nâil olan şâir, şimdi çok az bir miktara layık görülmüştür. Sanki felek, düştüğü zaman parça parça olsun diye, şâiri evvela yükseltmiş gibidir. Ancak şâir, böyle olabileceğini aklına hiç getirmemiştir. Şâire göre eski vezir, bahşış konusunda cömert davranmıştır ve bu hususta onun zamanında az hata yapılmıştır:

1231. “Zîrâ o atâ ondan muzaâf olurdu, bahşîşe hatâ az vâki olurdu.”¹²¹

118 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 356.

119 ay.

120 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 356.

121 ay.

Bu durum, şâire göre artık gerçek şiir ve şâirin takdir edilmediği anlamına gelir. Gelen yeni vezir yüzünden, devlette patronaj kalkmış gibi gözükmetedir. Ancak bu durum geçici olabilir. Şimdiki vezirin yerine gelecek başka bir anlayışa sahip kimse, her şeyi eskiye döndürebilir. Eski vezir, ölümüyle beraber şâir için sanki ihsan denen kavramı da götürmüş gibidir. Görüldüğü gibi şâir, insanın ihsanına takılıp kalmaya devam etmektedir. Fâil-i hakikin Allah olduğunu ve eski vezirin bir vasıttan ibaret olduğunu aklına getirmez.

2.24. Yeni Vezirin Hasisliği

Şâire göre iyiliği de beraberinde götüren vezirin, kendisi hayatta olmasa da yaptığı bu güzel işler yaşayacaktır:

1232. “Bu zamân o gitti ve ihsânı götürdü, elhak o öldü, evet onun ihsanı ölmedi.”¹²²

Ahali arasında çok kullanılan bir söze göre “Veren el, alan elden hayırlıdır.” Vermek, aynı zamanda hizmet etmektir. Kişinin hizmet almasındansa hizmet vermesi daha efaldır. Dervişlik, alma mesleği değil, verme mesleğidir.¹²³ Yeni gelen vezir ise eski vezir gibi derviş meşrep değildir. Karşı tarafın iste-yişlerine rağmen, sırf “veren” olmak adına reddetmemesi gerekirken böyle davranmaz. Cömert, akıl ve rüşd sahibi eski vezir artık yoktur. Yeni vezir, bu hâliyle fakirlerin bile derisini yüzecektir:

1233. “Cömerd ve reşîd olan musâhib bizden gitti, fakîrlerin derisini yüzen musâhib erişti.”¹²⁴

Kıssadaki mâhir şâir, yirmi beş altın ihsanını alarak oradan hemen kaçıp gitmek ister. Memnuniyetsizliği ortadadır. Bu memnuni-

122 ay.

123 bkz. İnâncer, *Vakte Karşı Sözler*, 67, 81.

124 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 356.

yetsizlik, aynı zamanda itaatsizlik anlamına da gelir. Şâir, vezire itaat etmediğinde sultana da itaat etmemiş olur. Hâlbuki devlet işleyişindeki tasavvufla mayalanmış hilâfet modelinde, sultana saltanatı veren Allah'tır, bu sebeple sultana itaat Allah'a itaattir.¹²⁵ Yukarıda da belirtildiği gibi, yöneticinin görünüşte zâlimliğinin de bir hikmeti vardır ve şâirden beklenen, idareciye itaat etmesidir. Arzularını gemleyemeyen şâir, patronunu suçlamaya başlamıştır.

2.25. Şâirin Az Altına Râzı Olması

Şâir, bütün bunlardan sonra itiraz ederse vezirin kendisiyle inatlaşacağını ve başına belalar açacağını düşünür:

1234. “Git bunu al ve buradan gece kaç!
Tâ ki bu vezir seninle inâd tutmasın.”¹²⁶

Şâir, tüm bu yaşadıklarından sonra kıssayı dinleyene seslenir ve işin bilinmeyen tarafını izhar eder. Onun belirttiğine göre, bu yirmi beş altını alabilmek için bile çok çaba harcamıştır. Bir sürü tedbire ve hileye başvurmak suretiyle bu yirmi beş altına kavuşabilmiştir:

1235. “Ey bizim sa'yimizden bî-haber olan, biz bu ihsânı ondan yüz hîle ile aldık.”¹²⁷

Şâirler, hâminin gözüne girmek için başkalarından daha mükemmeliyi ortaya koyma çabasındadırlar. Böylece patronaj, sanat bakımından gerçekten müspet bir rol oynayabilmektedir. Ancak kıssadaki şâirin karşısında böyle bir patron yoktur. O, sanat ve zevk anlayışına sahip olmadığı gibi, aynı zamanda cimridir. Üstelik kamuoyunun duyarlılığını da hesaba katmamıştır: “Sonuç ancak patronun kendisinin sanat anlayışındaki düzeye, sanat zevkine bağlıdır. Öbür yandan patron,

padişah olsun, devlet büyüklerinden olsun, musahibini seçerken kamuoyunun duyarlılığını daima hesaba katmak zorundadır.”¹²⁸ Sultan, kendisine musahip olacak veya onu taltif edilecek şâiri seçerken saray çevresini göz önünde bulundurmalıdır. Bu seçimi yaparken ona bu hususta yardım eden ve şâiri ön değerlendirmeye tâbi tutan kişi ise sultanın yanındaki vezirdir. Şâirler hakkında karar sahibi olan vezirin bu tavrına karşı, kıssadaki şâirin gösterdiği tutum ise arzusu gerçekleşmemiş bir şâirin üzüntüsü şeklindedir. Şâir başına böyle bir şey geleceğini tahmin etmemiş, arzular ile gerçekleşecekler arasında çelişki olabileceğini öngörememiştir. Üzüntüsünün esas sebebi budur.

2.26. Şâirin Veziri Eleştirmesi ve Ona Kızması

Şâir kıssanın sonuna doğru yüzünü kendisine nasihat eden kimselere çevirir ve bu yeni vezirin nereden geldiğini sorar:

1236. “Yüzünü onlara çevirdi ve dedi:
'Ey müşfikler söyleyin bu avvân nereden geldi?'”¹²⁹

Kötü huylu olan bu vezirin nereden çıkıp geldiğini, nasıl olup da padişaha vezir olabildiğini merak eden şâir, eleştirel bir tutum içerisinde. Kızgındır, ancak bu kızgınlığı nefsi içindir. Nefsi için kızar ve öfkelenir. Allah için kızıp öfkelenemez. Çünkü en başta da padişahı ve veziri Allah için değil, nefsi için sevmiştir. Hâlbuki Allah için kızabilmek ve sevebilmek, insanın halifetullah olması ile ilgilidir.¹³⁰ Sultanın yanındaki vezir, onun gören gözü, tutan elidir. Böyle olduğu hâlde, nasıl olur da bu kötü kimse vezir olabilir, aklı almaz.

125 bkz. Alvan, “Cevherî'nin Sultan II. Bayezid'e Sunduğu Methiyeler”, 214.

126 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 357.

127 ay.

128 bkz. İncelik, *Has-Bağçede 'Ays u Tarab*, 376.

129 Konuk, *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, VII: 357.

130 bkz. İnançer, “Ö. Tuğrul İnançer'den Sohbetler –İnsan”, 29.

2.27. Vezirlerin Adlarının Aynı Olması

Şâir, yanındakilere yeni vezirin adının ne olduğunu sorar:

1237. “Bu esvâb soyucu vezirin adı nedir? Kavim ona dediler ki ‘Onun adı Bü’l-Hasan’dır.’”¹³¹

Şâir tarafından “soyguncu” olarak nitelendirilen vezirin isminin, eski vezir ile aynı olması dikkatleri çeker. Her iki vezirin isminin de Hasan olmasına bir türlü anlam veremeyen kıssadaki şâir, bu noktada Allah’a seslenir. İki farklı huya sahip, birbirinin tamamen zıddı olan bu iki vezir, nasıl olur da aynı ada sahip olabilir, bunu bir türlü kavrayamaz. Karakteriyle adı örtüşen kimse için “ismiyle müsemma” ve “ismiyle muttasıf” denir. İsmiyle, hâl ve davranışları birbirine uymayan, ismine layık olmayan kimse için ise “müsemma bi’n-nakız” denir. *Mesnevî-i Şerif*’in ikinci cildinde geçen “Çöle mefâze yani kurtuluş yeri denilmiştir. İsim ve reng gibi şeyler, dünya ehlinin aklına tuzak olmuştur” beytini izah ederken Tahirü’l-Mevlevî, bir şeye zıddıyla isim vermeye edebiyatta “tesmiye bi’n-nakz” adı verildiğinden bahseder.¹³² Bu kıssada da zıddıyla isim verme söz konusudur.

İnsan kelimesinin, kökeni itibariyle ‘nisyan’ ve ‘ünsiyet’ kelimeleriyle bağlantılı olduğu göz önüne alınırsa eski vezirin Allah’a ünsiyetiyle insan, yeni vezirin ise nisyandan dolayı insan olduğu söylenebilir. Makbul olan ise Allah’la yakınlığını hatırlayan insandır:

1238. “Dedi: ‘Yâ Rab, onun adı ve bunun adı nasıl bir geldi? Yazık ey Rabb-i dîn.’”¹³³

Dolayısıyla şâir, hayretler içindedir. İki açıdan şaşkındır. Birincisi, vezirin nazma yani şiire karşı böylesine cimri bir tavır takınma-

sıdır. İkincisi ise vezirin adının Hasan yani “iyi, güzel” anlamına gelmesine rağmen, böylesine kötü ve cimri olmasıdır. Şâir, böyle bir şeyle karşılaşmayı ummamıştır.

2.28. Şâirin İki Veziri Karşılaştırması

Şâire göre Hasan isimli eski vezir, öylesine cömerttir ki onun kaleminin bir işaretiyle cömert yüz vezir daha ortaya çıkabilir:

1239. “O Hasan adlı ki onun bir kalemin-den, cömert huylu yüz vezir ve sâhib gelir.”¹³⁴

Eski vezirin cömertliğinin kendinden sonrakilere sirâyet etmemiş olması, şâiri şaşırtır. Böylesine cömert bir vezirin etkisiyle, onun kaleminin bir işaretiyle, yüz cömert vezir daha zuhur edebilecekken işin bu şekilde olması hayret vericidir. Hâsılı, şâire göre emânet, ehline verilmemiştir. Vezirlik gibi mühim bir emâneti alan Hasan isimli yeni kişi, şâire göre bu işte ehil değildir. Her işin selâmeti için ehil kişiyi seçmek, din kardeşliğinin de önünde gelir. Bu noktada, Hz. Peygamber (sav) ve Hz. Ebu Bekir’in Medine’ye hicretleri akla gelmelidir. Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir, perşembe gecesı vardıkları Sevr Mağarası’nda pazar gecesine kadar üç gece misafir olurlar. Sonra ücretle gizlice anlaştıkları müşrik ama usta bir rehber olan Abdullah b. Uraykıt mağaraya gelir ve onlara Medine’ye gitmeleri için yardım eder. Hz. Peygamber’in rehberlik için kendisine müşrik birini seçmesi, onun, emâneti ehline vermeyi tavsiye eden âyetteki (Nisâ 4/58) hikmete uyduğunu gösteren mühim bir misâldir.¹³⁵

Vezirin kararı, aynı zamanda sultanın yani Allah’ın adâletini tesis etme sorumluluğunu üzerine alan halifenin de kararı anlamına gelir. Çünkü sultan, vezire bu konuda yetki

131 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, 357.

132 Tahirü’l-Mevlevî, *Mesnevî Şerhi*, II: 473.

133 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 357.

134 age. 358.

135 bkz. Ö. Tuğrul İnâncer, *Muhabbet Peygamberi*, (İstanbul: Sufi Kitap, 2010), 49-50.

vermiştir. Allah ile kul arasında ise adâlet yoktur. Adâlet, bir hakkın yerine getirilmesi-
dir, çiğnenmemesidir. Kulun, Allah’a karşı bir hakkı olmadığı için Allah’tan adâlet istemesi doğru değildir. Allah’ın verdiği her şey lütuftur, insanın hakkı değildir.¹³⁶ Böyle düşündüğünde, şâirin Allah’ın temsilcisi olan sultandan adâlet talep etmesi doğru değildir. Devletin başındaki halifenin görünüşte zâlim olmasının bile bir hikmetinin olacağını göz önüne almak istemeyen şâir, kendini ihanete uğramış sayar. Ancak halife hüküm verirken zulmetse bile, yine de halifeye itaat şarttır.¹³⁷ Kıssadaki şâirde bu itaatin olmadığı görülür.

2.29. Yeni Vezirin Sakalı

Değerini yitiren ve artık rağbet görmeyen şâir, adı Hasan olan yeni vezirin sakalına dikkat çeker. Vezirin sakal bırakması sadece taklitte kalmış bir şeydir. O, sakalın hikmetine erimemiştir. Bu noktada melâmet kavramına ve Melâmilik’e değinmek gerekirse tasavvuftaki bu anlayışın, hikmetini kavrayamadan sadece âdet yerini bulsun diye yapılan işlere ve sergilenen tavırlara tepki olarak doğduğunu belirtmek gerekir. Yüz güzelliğinin ya da başka süslerin dünyadaki nakışlar olduğunu bilmek lazımdır. Derviş kıyafeti giymek nasıl kişiyi derviş yapmazsa sakal bırakmak da kişiyi iyi ahlâk sahibi yapmaz. Hâsılı, iş kılıkta kıyafette olmadığı gibi, sakalda da değildir.¹³⁸ Bu yüzden şâir, vezirin kaba sakalından yüz ip bükülebileceğini söyleyerek onun sakalı şekilde bıraktığına, hikmetine eremediğine dikkat çeker:

1240. “Bu böyledir ki bu Hasan’ın çirkin sakalından, ey cân yüz ip bükmek müm-

kindir.”¹³⁹

Sünneti, Resullullah’ın yaptıklarının aynısını yapmak olarak gören, fakat ötesine geçemeyen, fiilin hikmetini anlayamayan zihniyet, şâire göre bu yeni vezirde de vardır. Vezirin sakalı, Ebu Cehil’in sakalı mesabesindedir. Ebu Cehil, sakal bırakarak kişinin iyi, ahlâklı bir insan hâline gelmeyeceğinin bir misâlidir. İnsan, evvela ahlâkı güzel olan kişidir. Kişi, önce güzel ahlâklı olmalı, sonra sakal bırakmayı hikmete uygun bir davranış biçimi hâline getirmelidir. Hikmete uygun sakal bırakma şeklini Ö. Tuğrul İnancer şöyle anlatır: Hz. Muhammed (sav), bazen bir tutam olacak kadar uzunlukta sakal bırakırlardı. Her ne kadar bir tutam sakal bırakmanın sünnet olduğu düşünülse de bir tutama kadar sakal bırakmak sünnettir. Bir tutamdan fazlası gurur vereceği için Müslümanlar için yasaktır.¹⁴⁰ Hâsılı, her paşa elbisesi giyen, hakikatte paşa değildir. Bu kıssada, bunun güzel bir misâli verilir.

Halk, adâletle nizâm-ı âlemin son hâmîsi olarak gördüğü sultana hürmet eder. Bu tavır, sultanların halka zorla dayattığı bir durum değildir. Sultan ve reayası arasındaki mutabakatı yansıtan doğal bir oluşumdur. Sultan II. Mahmud’un fes ve kıyafet dayatmasına tepki olarak halkın onu “gâvur padişah” diye anması da bu bağlamda değerlendirilmelidir.¹⁴¹ Kıssa özelinde düşünüldüğünde ise şâir tarafından “soyucu vezir” diye nitelendirilen vezir, hürmet edilmeye layık değildir. Davranışı nedeniyle şâire göre tepkiyi hak etmiş gibi görünmektedir. Dünya arzuları ile gerçekleşecekler arasında her zaman bir çelişki olacağını öngöremeyen şâirin hâne-

136 bkz. Ö. Tuğrul İnancer, “Tasavvuf Sohbetleri”, Esenler Kültür Sanat Youtube Kanalı, 12 Şubat 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=Vo1CMY0c16A>.

137 bkz. Alvan, “Cevherî’nin Sultan II. Bayezid’e Sunduğu Methiyeler”, 217.

138 bkz. İnancer, *Vakte Karşı Sözler*, 38.

139 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 358.

140 bkz. Ö. Tuğrul İnancer, “Allah İnsanı Yok Olsun Diye Yaratmadı!”, MyMecra Youtube Kanalı, 11 Ocak 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=9qiW0rM-Pzfo>.

141 bkz. Alvan, “Cevherî’nin Sultan II. Bayezid’e Sunduğu Methiyeler”, 216.

sine bu hadise, “üzüntü” olarak geri dönecektir. Ümidi bu kadar yüksekte tutmak ve hep bir şeyler ummak, umduğuna kavuşamayınca üzüntüye sebep olur. Hâsılı, karşıdaki zâlim dahi olsa şâirin tutumu ve beklentisi yanlış görünmektedir. Hâdisenin bu şekilde sonuçlanabileceği öngörülmemiş, akla dahi getirilmemiştir.

2.30. Şâirin Gözden Düşmesi

Şâir artık gözden düşmüş bir kimsedir. Kıssanın son beytinde şâir, padişahın böylesine cimri ve bayağı bir veziri dinlemesi durumunda, devletin başına geleceklere dair tahmin yürütür. Böyle bir vezir hem şâhi hem de onun devletini bu gidişle halk nazarında ayıplanacak duruma düşürecektir. Çünkü o, nisyan içindeki insandır, Allah’la ünsiyet sağlayamamıştır, bu açıdan da insan olamamıştır:

1241. “Hattâ vaktâ ki şâh böyle sahibi dinleye, şâhi ve onun mülkünü ebedî rüs-vây eder.”¹⁴²

Yeni vezirin hâline tasavvufî açıdan yaklaşılsa onun nefsinin Rabbi hâline getirdiği söylenebilir. O, unutkanlığa düşmüştür. Yalvarana, nâz edene, niyâz edene, kendisine sığınana cevap vermemiştir. Bu yönüyle gaddardır.¹⁴³ Hâlbuki vezir, insan yani halifetullah olması hasebiyle, Allah’ın ahlâkı ile ahlâklanmalıdır. Allah, insanın âcizliğine bakıp tüm kabahatine rağmen affederken yeni vezir, kendisine sığınana cevap bile vermez. Bu yüzden de şâir tarafından gaddar olarak görülür ve hareketi hoş karşılanmaz. Ancak ne olursa olsun o vezirdir, idareci ve yöneticidir. Şâirin bu noktada, mâruz kaldığı davranışa çok da şaşırmaması gerekir.

Padişah, ülkeyi ilgilendiren işlerde vezirler

ve devlet büyükleriyle birlikte karar aldığından¹⁴⁴ vezirin konumu devlet idaresi için ciddi ehemmiyet arz eder. Ancak şâire göre kıssadaki vezir, bu ehemmiyetin farkında değildir. Kıssanın sonu, şâirin son sözleri ile birdenbire bir siyâsetnâme hüviyetine bürünür. Devlet makamları için işinin ehli kişilerin seçilmesi gerektiğine değinen şâir, ehliyetle riâyetin olmadığını vurgulamak ister. Ancak yapacağı bir şey yoktur. İnsanın ihsanına takılıp kalmış ve onu beklemiştir. Hâlbuki şâir, Hakk’ın ihsanına tâlip olup arzularını gemleyebilseydi huzursuz, mutsuz ve zevksiz bir hâlde olmayacaktı. Hâsılı şâir, hikmet-i hilke muhalif davrandığı için mutsuz olmaya mahkûmdur.

Sonuç

Galibiyetin sahibi Allah’tır. Bu açıdan yaklaşılsa aslında Allah’tan başka gâlip yoktur. İnsan için sadece görece, izâfî başarılar vardır. Bu hâl şöyle izah edilebilir:¹⁴⁵ Herkesin içinde büyük bir hayal vardır. İçteki bu hayaller, dışta zuhura gelenden her zaman daha büyüktür. Dolayısıyla hiçbir kuvve ve potansiyel tam olarak bilfiil hâle gelmediği/tahakkuk etmediği gibi, hiçbir hayal de tam olarak gerçekleşemez. Bu bakımdan, her zaman kuvve/hayal ile tahakkuk arasında bir çelişki ortaya çıkar. Kısacası, insanın arzuları ile gerçekleşecekler arasında daima bir çelişki vardır. İnsanın içinde hayal ettiği ile gerçekleşecek olan ya da insanın karşılaştığı şey bir değildir. Bu çelişki ise insana üzüntü verir.

Kıssadaki şâirin durumu da bu şekildedir. İçindeki hayal, beklenti ve ümitler çok büyük-

142 Konuk, *Mesnevî-i Şerif Şerhi*, VII: 358.

143 bkz. İnançer, “Ö. Tuğrul İnançer’den Sohbetler –İnsan”, 30.

144 bkz. İnalçık, *Has-Bağçede ‘Ays u Tarab*, 19.

145 Bu izah için, Ekrem Demirli’nin “İddialarımız Ne Olursa Olsun Nasibimize Düşen Bir Başarısızlık Olacaktır” başlıklı konuşmasından istifade edilmiştir. bkz. Ekrem Demirli, “İddialarımız Ne Olursa Olsun Nasibimize Düşen Bir Başarısızlık Olacaktır”, Vav TV Youtube Kanalı, 26 Ağustos 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=O5byCKDhCBI&t=4097s>.

tür. Ancak o, hiçbir kuvvenin ve hayalin tam olarak tahakkuk etmeyeceği gerçeğini göz önüne almaz. İçteki hayal ve beklenti ile dışta gerçekleşen arasındaki çelişki, üzülmeye sebep olur. *Mesnevî-i Şerîf*'te hâli anlatılan şâir, bakış açısı nedeniyle olumsuz anlamda eleştirilebilir. Bu noktada şâirin, karşısında yer alan patrona/hâmîye/yönetici ve idareciye suçlayıcı bir bakış açısıyla yaklaşmış olması bir anlam ifade etmez. Burada dikkat çekici olan şâirin, ümitlerini dünya metâ ile sınırlandırmış olmasıdır. "Benlik" in arzularını frenlemeyen şâirin, patron tarafından kötü muamele görmesi tabiidir. Bu noktada, patronu suçlamanın bir anlamı yoktur. Şâirin karşısına, her zaman anlayışlı ve iyi patronların/hâmîlerin çıkması mümkün olmayabilir. Bu, dünyanın imtihan yurdu olmasının bir gereğidir. Patron/hâmî, şâire kötülük de edebilir, onu kale almayabilir. Bu durum, ehliyetle riâyet edilmediği için mühim makamlara yanlış kişilerin gelmesinden de kaynaklanabilir. Aynı şekilde kişinin isminin Hasan (iyi) olması, huyunun da iyi olacağı anlamına gelmeyebilir. İnsanın karakteriyle adı, her zaman örtüşmeyebilir. Ancak ne olursa olsun şâirin, tüm bunlara karşı hazırlıklı olması ve kötü muamele karşısında çok da şaşırması gerekir. Kısacası, *Şâirin Kıssası*'nda yeni vezirin kötü ve ehliyetsiz bir kimse olması, patronun şâire acımasızca davranması, ilk etapta kabul edilemez şeyler olarak gelebilir. Ancak dünyanın fânîliği ve dünyevî arzuların gemlenmesi gerektiği göz önüne alındığında, yaşanan bu hâl çok da kahredici değildir.

Şâirin yaşadığı acının ve üzüntünün esas kaynağı ise "ayrılık"tır. Bu ayrılık; tevhitten, birden ayrılık anlamına gelir ve şöyle izah edilebilir:¹⁴⁶ Aslında dünyada sadece bir tane

acı vardır, acının zuhuru ise nâmütenâhidir. Dünyadaki acıların hepsi, ayrılık acısıdır. Bir diğer ifadeyle dünyadaki her acının sebebi ayrılmak, her sevincin sebebi ise kavuşmaktır. "Bir"den ayrılan her şey, insan için üzüntü kaynağıdır. Mesela bir kimse bir kalemin güzel yazmasını bekler, ister. Ancak kalemin mürekkebi bitmiştir, yazmaz. Kişi, üzülür. Esasen kişi, kalem yazmıyor diye üzülmez. Kalemle yazma isteğinden ayrıldığı için üzülür. Bir beklenti vardır. Kişi, o beklentiden ayrıldığı için üzülmektedir. Yine bir kişi vefat ettiği zaman insan, vefat edenin bedeninden ayrıldığı için üzülür. Kısacası beklentiden ayrı düşmek, ayrılık acısıdır.

Bu birliği, eserde anlatılan şâir açısından incelersek şu görülür: Şâir, patronundan/hâmîsinden yüklü miktarda altın beklemektedir. Ancak umduğu kadar altını alamaz. Kendisi on bin altın bekliyordur, fakat yirmi beş altına râzı olması istenir. Şâir, bu muamele karşısında üzülür. Üzüldüğü, gerçekleşen ayrılıktır. O, aslında on bin altın beklentisinden ayrıldığı için üzülmektedir. İşte bu, bir "ayrılık acısı"dır. Şâir, hep bir şeyler ummuş, ancak umduğuna kavuşamamıştır. Ummak bir varlık olarak görülürse ve şâirin artık umma eylemi gerçekleştiremeyecekse aslında o, "ummak" denen şeyden ayrıldığı için üzüntü duyar. Beklentiden ayrılmıştır. Kısacası ümitleri yüksek tutmak, kimi zaman bu şekilde üzüntüye neden olabilir. Şâirin yapması gereken ise hayatta kendinden aşağı olanlara bakmaktır. O zaman onun kahretmesine, üzülmeye neden kalmayacaktır. Hâsılı, arzular gemlenmedikçe mutlu olmak mümkün değildir. Bu yüzden patronu suçlamak ve onu kötülemek, işin kolayına kaçmak anlamına gelebilir. Bu anlamda şâirin, tüm kötü muamelelere rağmen, arzularını gemlemesi beklenmektedir.

146 Bu izah için, Ö. Tuğrul İnançer'in "Dünyada Bir Tane Acı Vardır" başlıklı konuşmasından istifade edilmiştir. bkz. Ö. Tuğrul İnançer, "Dünyada Bir Tane Acı Vardır", MyMecra Youtube Kanalı, 30 Mart 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=15qlu-iFqUMI>.

Kaynaklar

- Alvan, Türkan. “1582 Tarihli Yeni Bir Surname Metni: Akşemseddin’in Torunu Kadîmî’nin Sûr-Nâme’si”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 25 (2020): 1-77.
- , “Cevherî’nin Sultan II. Bayezid’e Sunduğu Methiyeler”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26, 1 (2022): 213-234.
- , “Emrî Dîvânı’nın Nazım Bilgisi ve Belâgat Yönünden İncelenmesi”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Can, Şefik. *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevî Tercümesi*. III-IV. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1997.
- Çağrı, Mustafa. “İhsan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXI, 2000, 544-546.
- Değirmençay, Veyis. “Sultan Veled’in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 52 (2014): 15-48.
- Demirli, Ekrem. “İddialarımız Ne Olursa Olsun Nasibimize Düşen Bir Başarısızlık Olacaktır”. Vav TV Youtube Kanalı. 26 Ağustos 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=O5byCKDhCBI&t=4097s>.
- Doğan, Necmettin. “Patrimonyalizm Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım”. *Liberal Düşünce* 16, 64 (2011): 161-184.
- Durmuş, Tuba Işın. Şair ve Sultan Osmanlı’da Edebî Himaye. İstanbul: Muhit Kitap, 2021.
- Eroğul, Murat. “Ahmet Özhan’ın Hayatı, Eserleri ve Türk Din Müsikîsi İcra Geleneğindeki Yeri”. Yüksek Lisans, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- İnalcık, Halil. *Has-Bağçede ‘Ayş u Tarab*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- , *Şâir ve Patron*. 8. Baskı. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2018.
- İnançer, Ö. Tuğrul. “Allah İnsanı Yok Olsun Diye Yaratmadı!”. MyMecra Youtube Kanalı. 11 Ocak 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=9qiW0rMPzfo>.
- , “Dünyada Bir Tane Acı Vardır”. MyMecra Youtube Kanalı. 30 Mart 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=15qluiFqU-MI>.
- , *Dinle Neyden: Mesnevî Sohbetleri*. İstanbul: Sufi Kitap, 2014.
- , “Hazret-i Mevlana Bize Ne Anlatır?”. SBB TV Youtube Kanalı. 16 Aralık 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=NoI-G1g9olh8>.
- , “Hz. Mevlana Kim Değildir?”. MyMecra Youtube Kanalı. 7 Aralık 2021, https://www.youtube.com/watch?v=L_Ta__mrF9A.
- , *Kenan Gürsoy ile Gönül Gözü*. 6. Baskı. İstanbul: Sufi Kitap, 2021.
- , *Muhabbet Peygamberi*. İstanbul: Sufi Kitap, 2010.
- , “Osmanlıca Diye Bir Dil Yoktur”. MyMecra Youtube Kanalı. 2 Şubat 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=Xs-lkbQbAg00>.
- , “Osmanlı Tarihinde Sûfilik Âyin ve Erkânları”. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*. haz. Ahmet Yaşar Ocak. 125-187. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- , “Ö. Tuğrul İnançer’den Sohbetler –İnsan”. *Âsitâne Mevlevî Kültür Dergisi*, 3 (2010): 26-30.

- , “Takriz”. *Pir-i Halveti Seyyid Yahya-yı Şirvanî Kitabı Manzum Eserler*. haz. Ümit Akdemir, Mustafa Tatçı. 9-12. İstanbul: H Yayınları, 2022.
- , “Tasavvuf Edebiyatını Anlamak İçin İnsan Olmak Lâzımdır”. *Ayraç Dergisi*, 43 (2013): 48-51.
- , “Tasavvuf Sohbetleri”. Esenler Kültür Sanat Youtube Kanalı. 14 Ekim 2021, 00:23:00-00:25:00 arası, <https://www.youtube.com/watch?v=x1hPpWAZYFI>
- , “Tasavvuf Sohbetleri”. Esenler Kültür Sanat Youtube Kanalı. 12 Şubat 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=-VolCMY0c16A>
- , “Tuğrul İnancı ile Seyir Defteri”. İrfan Sohbetleri Youtube Kanalı. 31 Ağustos 2013, <https://www.youtube.com/watch?v=5ordK6jdj8o>.
- , *Vakte Karşı Sözler*. 8. Baskı. İstanbul: Sufi Kitap, 2020.
- İnce, Yunus. “Sultanın İsyankâr Kullarının İlk İsyanı: Buçuktepe Vakası (1446)”. *Journal of History Studies* 10, 5 (2018): 83-101.
- Karaismailoğlu, Adnan. “Selçuklu Dönemi Şiiri ve Mevlâna’nın Şiirinin Özellikleri”. *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu Bildiriler Serisi 1*, 1-9. Konya: SÜMAM Yayınları, 2007.
- Konuk, Ahmed Avni. *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*. VII. haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın, Necdet Tosun. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.
- , *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*. IX. haz. Mustafa Tahralı, Mehmet Demirci, Süleyman Gökbulut. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.
- Merter, Mustafa. *Psikolojinin Üçüncü Boyutu Nefs Psikolojisi ve Rüyaların Dili*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014.
- Özdemir, Cafer. “Bir Şiir Şerhi, Yunus’un Dünyasında Derviş Kimliği”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 10, 2 (2021): 563-577.
- Sipehsâlâr, Ferîdûn ibn-i Ahmed. *Menâkıb-ı Hazreti Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Sipehsâlâr Tercümesi*. terc. Ahmet Avni Konuk. haz. Duygu Kara, Mine Kara. 2020.
- Tahirü’l-Mevlevî. *Mesnevî Şerhi*. I-II-IV. İstanbul: Şamil Yayınevi, t.y.
- Tanrıbuyurdu, Gülçin. “Patronun Hüsn-i Nazarından Mahrum Sürgünde Bir Şâir: Kalkandelenli Mu’îdî”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 13 (2014): 125-140.
- Taşan, Nazım. ““Sözden Artuk Nesne Yokdur Yâdigâr”: Şair ve Haminin Motivasyonu”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 30 (2023): 486-498.
- Tatlısumak, Uğur. “Osmanlı Uleması ve Patronaj İlişkisi”. Doktora, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- , “Türk Siyasal ve Toplumsal İlişkilerin Güç Merkezi: Patronaj ve Depatronaj Kavramları”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4, 33 (2016): 624-633.
- , “Yeni Güç Denkleminin Tarihsel Olayların ve Uluslararası İlişkilerin Analizinde Uygulanması ve Kalkınma İlişkisi”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 59 (2017): 421-437.
- Topbaş, Osman Nuri. “Bir Gören Var!”. *Şebnem*, 204 (2022): 20-21.
- Topses, Mehmet Devrim. “Osmanlı Toplum Yapısında Patrimonyal Kültürün Maddi Temeli Olarak Asya Tipi Üretim Tarzı”.

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
13, 69 (2020): 819-825.

Yazıcı, Gülgün. “Mevlânâ’nın Mesnevi’sinde Ehliyet ve Liyakat Kavramları”. *Turkish Studies* 4, 7 (2009): 928-938.

Yilter, Sait. “Mülteci Bir Tip Olarak Divan Şairi”. *International Journal of Filologia (IJOF)* 6, 9 (2023): 87-98.